

บทที่ 2

การทบทวนเอกสารและงานวิจัย

การศึกษาและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยในครั้งนี้สามารถจำแนกออกได้เป็น 3 ส่วน โดยจะอธิบายทั้งในด้านทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและงานวิจัยต่าง ๆ ดังนี้

- ความยากจน
- พลวัตระบบเกษตรกรรม
- วิถีชีวิตกับการปรับตัว

2.1 ความยากจน

ภาวะความยากจนนั้นเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจเรื่อยมา โดยการคุกคามของปัญหาความยากจนได้กระจายไปพร้อมๆ กับการพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศทั่วโลก สำหรับความยากจนนั้น ได้มีผู้ให้ความหมายไว้เช่นกัน โดยทั่วไปความหมายของความยากจนนั้นหมายถึงสภาวะของการถือครองสิ่งต่าง ๆ อยู่เพียงเล็กน้อย หรือ การไม่มีเงิน การขาดแคลนสิ่งจำเป็นต่าง ๆ ในชีวิต ผู้หิวโหยอดอยาก ขาดแคลนปัจจัยดำรงชีวิตระดับขั้นพื้นฐาน ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย การศึกษาอยู่ในระดับพื้นฐานหรือไม่ได้รับการศึกษาเลย ไม่มีงานทำ เข้าไม่ถึงซึ่งสาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้า แหล่งน้ำสะอาด การรักษาพยาบาล ค่าเงินชีวิตแบบหาเช้ากินค่ำและดำรงชีวิตอยู่อย่างหวาดกลัวต่ออนาคต ไม่มีอำนาจการต่อรองและขาดเสรีภาพ

ความยากจน (กองประเมินผล สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2537) เป็นสภาพที่แสดงถึงความขาดแคลนหรือความขาดแคลนในปัจจุบันพื้นฐานที่จำเป็นซึ่งจะแตกต่างกันไปตามบรรทัดฐานของแต่ละสังคมตามกาลเวลาที่เปลี่ยนไป และตามสภาพของการพัฒนา ในประเทศกำลังพัฒนา ความยากจนจะพิจารณาได้ในรูปของความขาดแคลนแบบสัมบูรณ์หรือโดยสิ้นเชิง (absolute deprivation) ในปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ ในขณะที่ประเทศพัฒนาแล้วจะพิจารณาความยากจนจากความขาดแคลนแบบสัมพัทธ์หรือเชิงเปรียบเทียบซึ่งเป็นสภาพความขาดแคลนในปัจจุบันตามมาตรฐานที่สังคมนั้น ๆ กำหนดขึ้น

ในขณะที่ความหมายของความยากจนในงานเขียนของกนกศักดิ์(2546) ได้ระบุนิยามโดยใช้กรอบแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ ซึ่งมีความหมายครอบคลุมอย่างน้อย 5 ประการด้วยกัน คือ ความยากจนคือ ความอดคัตขาดแคลนทางเศรษฐกิจ ความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจ ความขาดแคลนจากสภาพที่เฉยพอเพียงอยู่แล้ว ความต้องพึ่งพาผู้อื่น และความเป็นต้นเหตุแห่งปัญหาสังคมอื่น ๆ

และในงานวิจัยของ วันเพ็ญ และคณะ (2543) ได้แสดงแนวความคิดด้านความยากจนที่นำมาวิเคราะห์ความยากจนตกดานในเขตภาคเหนือตามกรอบแนวคิดใหม่ซึ่งมีใช้เพียงแต่ด้านความเป็นอยู่หรือเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงด้านอื่นด้วยความยากจน 7 ประการ ได้แก่ เงิน จันทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จันทางสังคม จันทางการเมือง จันทางการศึกษา จันทางวัฒนธรรม และจันทางจิตวิญญาณ เหล่านี้เป็นสิ่งที่บ่งชี้ว่าความยากจนไม่ได้เกิดขึ้นภายใต้ปัจจัยทางเศรษฐกิจเพียงด้านเดียวเท่านั้น แต่ได้ใช้กรอบแนวความคิดความยากจนยุคใหม่มาสรุปและได้ลักษณะความยากจนของครัวเรือนภาคเหนือ ประกอบด้วย 7 อย่าง ได้แก่ เงิน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สังคมการเมือง การศึกษา วัฒนธรรม จิตวิญญาณ โดยในงานวิจัยของวันเพ็ญ ได้ให้รายละเอียดของลักษณะความยากจนในเขตภาคเหนือไว้ดังนี้

ความยากจนด้านเงิน :

- มีรายได้หลักจากการรับจ้างในและนอกภาคการเกษตรที่ไม่เป็นหลักแหล่ง ไม่แน่นอน ไม่พอเลี้ยงครอบครัว
- รายได้ต่ำกว่ารายได้เฉลี่ยรวมของภาค โดยต่ำกว่า 7,535 บาทต่อคนต่อปี ในปี 2541/42
- มีรายได้เงินสดติดลบ จ่ายมากกว่ารายได้ มีภาวะหนี้สิน กู้เงินซื้อข้าวกินและอาหารบริโภค
- มีข้อจำกัดในการประกอบอาชีพ ขาดที่ดินทำกินหรือมีน้อยและไม่สมบูรณ์ ขาดน้ำและอุปกรณ์การเกษตร
- มีสัดส่วนช่องว่างความยากจนสูงกว่าร้อยละ 40 ขึ้นไป หรือรายได้ต่ำกว่าร้อยละ 60 ณ เส้นความยากจนและบริโภคอาหารต่ำกว่าความต้องการ

ความยากจนด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

- ทรัพยากรป่าไม้ ป่าเดิมถูกบุกรุกทำลายจนกระทั่งเกิดความเสื่อมโทรม มีการเปิดเป็นที่ทำกินและใช้ไม้เป็นเชื้อเพลิงทั่วไป ป่ามีความอุดมสมบูรณ์น้อยกว่าเกณฑ์เหมาะสม ร้อยละ 40 – 60
- ทรัพยากรดิน- ที่ดิน คุณภาพดินอยู่ในเกณฑ์ต่ำ ขาดความอุดมสมบูรณ์ ขาดน้ำ หน้าดินตื้นและเสื่อมโทรมพังทลายในที่สูง
- ทรัพยากรน้ำ- แหล่งน้ำ น้ำและแหล่งน้ำขาดแคลนอาศัยพึ่งแต่น้ำฝน บางพื้นที่ที่มีปัญหาน้ำท่วม การรวมกลุ่มผู้ใช้น้ำและจัดการน้ำมีน้อย
- ดิน - น้ำ- ป่าไม้ ขาดมาตรการ ความเข้าใจและจิตสำนึกของประชากรในกลุ่มอนุรักษ์และการจัดการที่เหมาะสม

ความยากจนด้านสังคม :

- ไม่มีอาชีพหลักและรอง หาเช้ากินค่ำ รับจ้างการเกษตรไม่เกิน 90 วันต่อปี หรือรับจ้างทั่วไป หาของป่า ไม่มีทุนแยกครัวเรือน ไม่เคยย้ายถิ่นลำนานอกจากถูกเวนคืนที่น้ำท่วมจากการสร้างเขื่อน
- ขาดโอกาสร่วมกิจกรรมกลุ่มทางสังคมและพัฒนาท้องถิ่น หรือทำได้น้อยเพราะไม่มีเวลา ช่วยได้แต่แรงงาน ไม่สามารถร่วมกลุ่มเงินกู้และงานบุญที่มีการเรียกรับเงิน
- สาธารณสุขมูลฐาน ไม่มีส่วนใช้หรือใช้ส่วนหลุม ขาดน้ำสะอาดอุปโภคบริโภค ไม่มีอนามัยหมู่บ้าน คนตายด้วยโรคเอดส์ต่อปีสูงสุดและขาดโอกาสและข่าวสารด้านสังคมสงเคราะห์ ผู้มีรายได้น้อย พิกัด สูงอายุต้องอาศัยการรักษาพยาบาลฟรีจากรัฐ
- ไม่มีพื้นที่ถือครอง ที่ดินทำกิน ทั้งอดีตและปัจจุบันที่มีก็ขนาดเล็ก ทำเกษตรไม่ได้ ผลผลิตต่ำ พื้นที่แห้งแล้ง ขาดน้ำ ดินไม่อุดมสมบูรณ์ ปลูกพืชได้ปีละครั้ง

ความยากจนด้านการเมือง :

- ไม่เคยร่วมแสดงความคิดเห็นในการประชุมใดๆ เพื่อการพัฒนาหมู่บ้าน เพราะยากจน ไม่มีความรู้ กลัวเสนอนผิด เป็นผู้หญิงไม่กล้าโต้เถียงและไม่ชอบขัดแย้งกับใคร
- ถูกกีดกันในการเข้าร่วมโครงการพัฒนาต่างๆ ของภาครัฐ รวมทั้ง โครงการเงินกู้ช่วยเหลือต่างๆ ที่ต้องคืนต้นและดอกเบี้ย
- นโยบายและ โครงการช่วยเหลือคนยากจนของภาครัฐมักจะสวนทางกับความต้องการทั้งด้านอาชีพและปัจจัยสิ่งของจำเป็น ฯลฯ
- ไม่สนใจและไม่เคยไปใช้สิทธิเลือกผู้แทนทุกระดับ หรือไปน้อยครั้งหรือไปเพราะได้เงิน ผลตอบแทนอื่นๆ

ความยากจนด้านการศึกษา:

- ไม่มีโอกาสเรียน หรือเรียนไม่จบในระดับประถมศึกษา
- ขาดโอกาสฝึกทักษะงานอาชีพที่ต้องการให้ประกอบการได้อย่างจริงจังทั้งอาชีพเดิมใหม่

ความยากจนด้านวัฒนธรรม:

- ไม่ประพฤติและปฏิบัติตัวตามหลักธรรมในพุทธศาสนาที่สอน ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ อุดม เพื่อฟื้นความยากจน และไม่เชื่อในกฎแห่งกรรม
- ไม่มีความผูกพันช่วยเหลือเกื้อกูลยามทุกข์ในครอบครัว เครือญาติ และเพื่อนบ้านในชุมชน
- ไม่ให้ความสนใจและร่วมในกิจกรรมประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนหรือร่วมได้น้อยมาก

ความยากจนด้านจิตวิญญาณ:

- ไม่ซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น คอร์รัปชัน ซื่อสัตย์ขายเสียง

- ยั่วยุทำลายให้เขวชนติดยาเสพติด ยาบ้า ถึงขั้นฆ่าพ่อแม่ ผู้มีพระคุณ
- ขาดคุณธรรมและประพฤติดีศีล ชายลูกสาวแลกเงิน ฆ่ากันตาย แย่งสมบัติ เช่นพี่กับน้อง พระสงฆ์กับพระสงฆ์ หรือข่มขืนอนาจารเด็กเล็กและลูกสาวตนเอง

และลักษณะคนจนที่สุดในชนบทของภาคเหนือปี 2541 การศึกษาได้จำแนกรูปแบบของคนจนออกเป็น 5 อย่างด้วยกัน โดยลักษณะดังกล่าวทำให้เราสามารถมองเห็นภาพพจน์ของกลุ่มคนยากจนได้ง่ายขึ้นว่าแท้จริงแล้วส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นเช่นไร ดังนี้คือ

- เป็นคนที่หาเช้ากินค่ำ คือ มีกินเป็นวันๆ บางวันก็กินไม่อิ่ม มีลักษณะอดมื้อกินมื้อเพราะการไปรับจ้างจะได้งานทำไม่แน่นอนหรือไม่ประจำ บางครั้งต้องมีการขอยืมข้าวสารมากิน ถ้าหาเงินมาซื้อข้าวไม่ได้ แม้จะตื่นนอนทำมาหากิน โดยไม่มีเวลาจะได้พักผ่อนก็ตาม เฉลี่ยรวมทั้งภาคเหนือและเฉพาะเขตภาคเหนือตอนบน มีจำนวนครัวเรือนร้อยละ 69.4 และ 68.1 ตามลำดับ
- เป็นผู้ที่ไม่มีที่ดินทำกินและทรัพย์สินอื่นๆ ไม่มีมรดกจากพ่อแม่ รวมทั้งรายได้หรือเงินทองหรือมีรายได้ไม่พอเลี้ยงตนเองและครอบครัว ต้องกู้ยืมเงินมาใช้จ่ายในบ้านทำให้มีภาวะหนี้สินและไม่เคยมีเงินเก็บและเงินออม ไม่มีเงินรักษาพยาบาล เฉลี่ยรวมทั้งภาคเหนือและเฉพาะเขตภาคเหนือตอนบน มีจำนวนครัวเรือนร้อยละ 65.1 และ 62.9 ตามลำดับ
- เป็นคนตัวคนเดียวช่วยตัวเองไม่ได้ และไม่มีคนเลี้ยงดู คือ อายุมากหรือพิการหรือเจ็บป่วยทุกยากลำบาก ทำอะไรไม่ได้เลย ขาดแรงงานหรือคนช่วยงาน ที่อยู่เป็นเพิงหรือกระท้อบ่่าผู้พั่งหรืออาศัยบ้านคนอื่นอยู่ เฉลี่ยรวมทั้งภาคเหนือและเฉพาะเขตภาคเหนือตอนบน มีจำนวนครัวเรือนร้อยละ 23.6 และ 20.6 ตามลำดับ
- เป็นคนที่ไม่มีการศึกษาและสังคมรังเกียจในลักษณะต่างๆ อาทิ เกียจคร้านหากินเป็นบางวันไม่ต่อเนื่อง ขอกคนอื่นกิน ทำตัวน่ารังเกียจ ไม่มีใครให้ยืมเงิน ดิดเหล้า เล่นการพนัน เฉลี่ยรวมทั้งภาคเหนือและเฉพาะเขตภาคเหนือตอนบน มีจำนวนครัวเรือนร้อยละ 7.1 และ 8.5 ตามลำดับ
- เป็นคนที่มีครอบครัวใหญ่ มีลูกหลานมากและหรือไม่มีความสุขในครอบครัว บางครอบครัวมีแต่ผู้หญิงอยู่บ้าน ไม่มีหัวหน้าครอบครัว ซึ่งออกไปทำงานที่อื่นหรือต่างจังหวัด สมาชิกต้องหาของมาแลกกิน และต้องไปหาอาหารตามธรรมชาติกิน ไม่ได้ได้รับความช่วยเหลือจากใคร และยังถูกกีดกันจากการในการหาของป่ากิน จึงจำเป็นที่ทางราชการต้องเข้ามาช่วยเหลือ เฉลี่ยรวมทั้งภาคเหนือและเฉพาะเขตภาคเหนือตอนบน มีจำนวนครัวเรือนร้อยละ 5.8 และ 7.5 ตามลำดับ

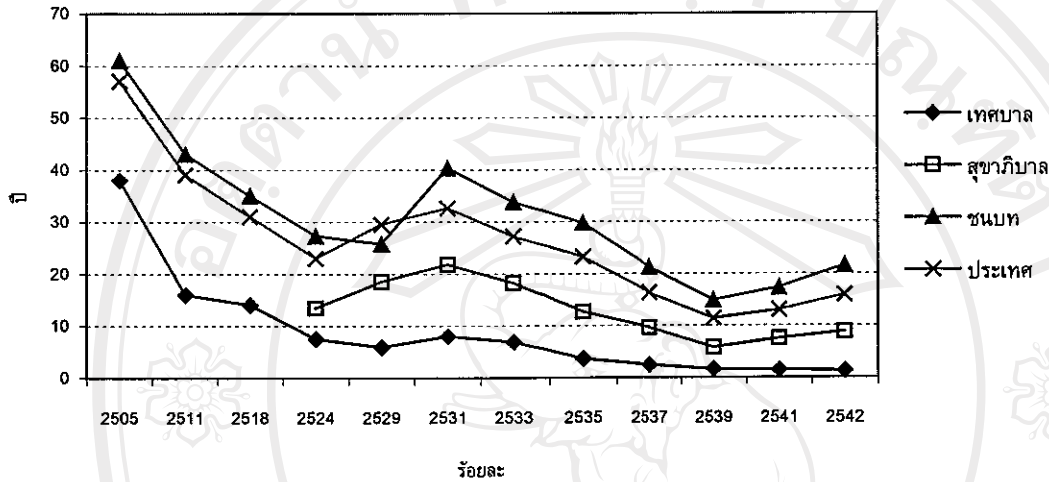
การศึกษาด้านความยากจน : ประเทศไทย

ภาวะความยากจนในประเทศไทยนั้นถูกถกเถียงว่าเป็นปัญหาระดับชาติที่ควรได้รับการแก้ไข มาตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 6 โดยถูกมองในแง่บวกที่แตกต่างกันออกไปมีผลให้การพัฒนาและแนวทางการแก้ไขปัญหาคความยากจนในสมัยนั้นถูกเสนอขึ้นหลากหลายรูปแบบ เช่น พระยาสุริยานุวัตรได้เสนอให้ตั้งธนาคารแห่งชาติออกทุนให้ชาวนากู้ ใช้ระบบสหกรณ์เพื่อให้ผู้ใช้แรงงานได้เป็นเจ้าของทุน จัดตั้งสมาคมของแรงงานเพื่อการต่อรองกับผู้จ้างงาน เป็นต้น(แถมสุข, 2522) แต่ในช่วงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมาประเทศไทยเริ่มมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นกรอบในการพัฒนาประเทศทำให้นโยบายด้านการแก้ไขปัญหาความยากจนมีแนวทางที่ชัดเจนขึ้น จากการสรุปวิวัฒนาการของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของสำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจะเห็นได้ดังนี้

ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 – 3 ได้เน้นการสร้างและขยายโครงสร้างพื้นฐานด้านเศรษฐกิจ เพื่อลดความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเมืองหลวงกับส่วนภูมิภาคนอกจากนี้ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ 3 ได้เริ่มกำหนดการใช้กลยุทธ์เพื่อลดช่องว่างระหว่างรายได้เป็นประเด็นหลักอีกประการหนึ่ง อย่างไรก็ตามการดำเนินการทางด้านนโยบายการแก้ไขปัญหาความยากจนในช่วงหลังก็ยังคงดำเนินการอยู่ต่อเนื่องเรื่อยมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน เช่น ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 ระบุเน้นการแก้ปัญหาความยากจนในชนบทเป็นหลัก แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 มีการขยายเขตการพัฒนาชนบทครอบคลุมทั่วประเทศ โดยรวมเขตล้าหลังไว้ด้วยเช่นกัน แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 เน้นการกระจายรายได้ไปสู่ภูมิภาคและชนบท ยกกระดับคุณภาพชีวิตประชาชนชนบท ตลอดจนพัฒนาอาชีพและยกระดับคุณภาพชีวิตคนยากจนในเมือง และในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ได้เน้นการเสริมสร้างศักยภาพการพัฒนาของภูมิภาคและชนบทเพื่อ ยกกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างทั่วถึง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่ารัฐบาลได้พยายามดำเนินการแก้ไขปัญหาคความยากจนอย่างต่อเนื่องโดยวิธีการต่าง ๆ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2546)

นอกจากนี้แล้ว ประเทศไทยยังมีงานด้านการศึกษาถึงความยากจนด้วยเช่นกัน โดยหน่วยงานหลักได้แก่ กองประเมินผลการพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งทำการศึกษาด้านความยากจนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2505 จนกระทั่งถึงปัจจุบัน ซึ่งการศึกษาดังกล่าวได้พยายามพัฒนาตัวชี้วัดด้านความยากจนอยู่ตลอดเช่นกัน สำหรับกรอบการศึกษาความยากจนนั้นจะมีอยู่ 3 ประการด้วยกัน คือ การใช้ฟังก์ชันการบริโภค (consumption function) ที่มีการคำนวณจากจุดที่ระดับรายได้และรายจ่ายมีค่าเท่ากัน การใช้พื้นที่เป็นหลัก (area) ซึ่งวิธีนี้จะมีการคำนวณถึงเชิงพื้นที่ที่ประกอบไปด้วยปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความยากจน เช่น เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม และการใช้ความต้องการอาหารขั้นต่ำหรือความพอเพียงทางด้านอาหาร (nutritional adequacy) ที่คำนวณจากระดับรายได้ที่เพียงพอที่จะซื้อหาอาหารและสินค้าหรือบริการอื่นที่จำเป็น ในการดำรงชีพ

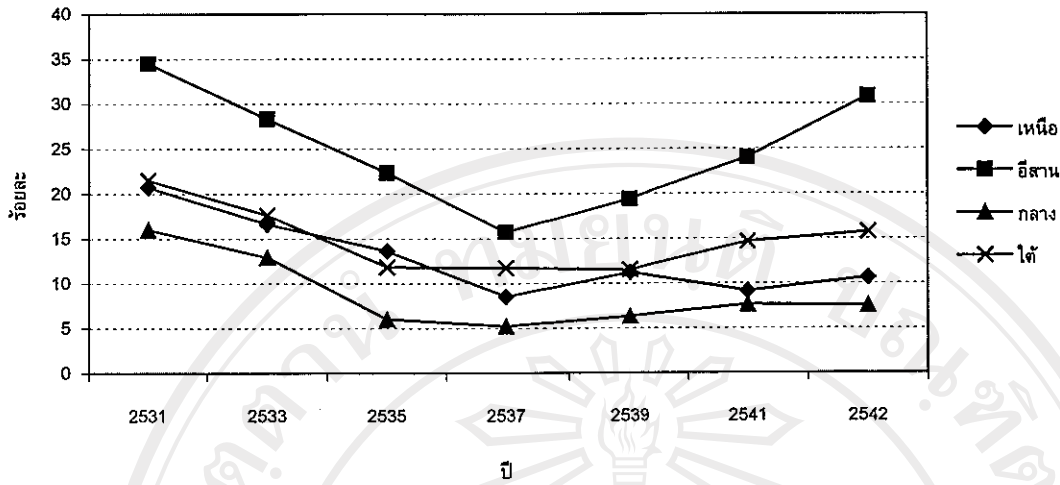
ขั้นต่ำซึ่งเป็นวิธีที่ได้รับความนิยมอย่างมากการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการแห่งชาติ ได้ทำการจำแนกพื้นที่การชี้วัดความยากจนออกเป็น 3 ลักษณะหลักด้วยกันคือ เขตพื้นที่สุขภาพ เขตเทศบาล และเขตชนบท และพบว่าสัดส่วนของคนจนในประเทศไทยในพื้นที่ชนบทมีมากที่สุด รองลงมาคือ เขตสุขภาพ และเขตเทศบาลตามลำดับ อีกทั้งสัดส่วนความยากจนของประเทศไทยยังมีแนวโน้มลดลงจากอดีตเช่นกัน

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2543

แผนภูมิที่ 2.1 เส้นแนวโน้มความยากจนของประเทศไทย

นอกจากนี้ยังมีงานอีกหลายชิ้นได้ทำการศึกษาถึงความยากจนในพื้นที่อื่นที่มีความจำเพาะมากขึ้น เช่น คนจนในแต่ละภูมิภาค คนจนในเมือง กลุ่มคนชายขอบบนดอย เป็นต้น ซึ่งโดยมากแล้วความยากจนในแต่ละพื้นที่จะมีความแตกต่างกันออกไป แต่อย่างไรก็ตามค่านิยมข้างต้นก็มีความครอบคลุมเช่นกัน ในงานศึกษาความยากจนของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2546) ได้จำแนกถึงสัดส่วนคนยากจนตามภูมิภาค พบว่าแนวโน้มของความยากจนนั้นมีแนวโน้มลดลงเรื่อยมาจนถึงในปี พ.ศ. 2537 และกลับเริ่มสูงขึ้นอีกครั้งจนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2542 เนื่องจากในปี พ.ศ. 2537 นั้นมีวิกฤตการณ์ทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งจะเห็นได้ว่าร้อยละความยากจนในภาคอีสานสูงที่สุดในทุกช่วงเวลา ในขณะที่ภาคใต้เหนือ และกลาง

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ, 2546

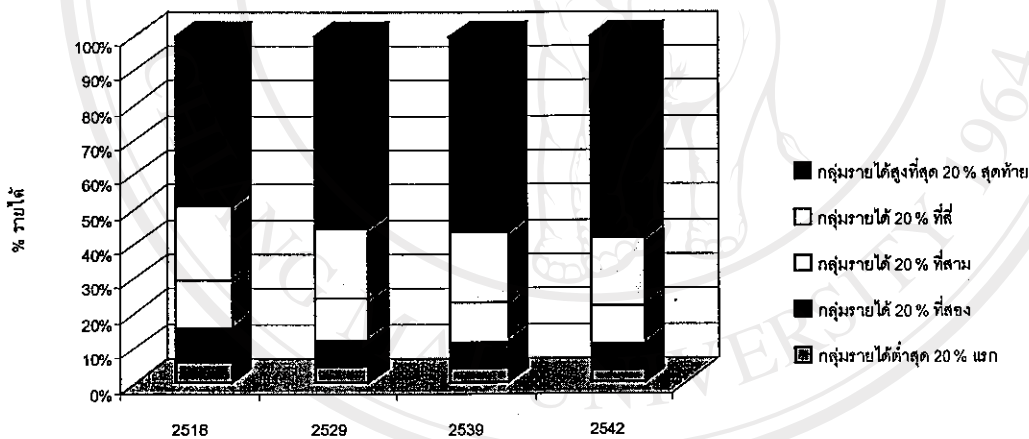
แผนภูมิที่ 2.2 แสดงร้อยละของความยากจนจำแนกตามภูมิภาค ปี 2531 - 2542

แม้เส้นความยากจนของประเทศมีแนวโน้มลดลงจากอดีตที่ผ่านมา เนื่องจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมตามแบบทุนนิยมอุตสาหกรรมในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา ซึ่งดูเหมือนจะทำให้คนไทยมีรายได้เพิ่มขึ้นและรอดพ้นจากสภาพการเป็นคนจนมากกว่าในอดีตที่ผ่านมา แต่อย่างไรก็ตามวิทยากร (ม.ท.ป.) ได้ให้แง่คิดเกี่ยวกับปัญหาความยากจนในประเทศไทยว่ามีแนวโน้มที่จะมีความซับซ้อนมากขึ้นตามกาลเวลาและเป็นสาเหตุที่นำไปสู่ปัญหาด้านอื่น ๆ ตามมามากขึ้นเช่นกัน โดยมีประเด็นที่น่าจะพิจารณามีอยู่ 4 ประเด็นหลักด้วยกันคือ

- ประเด็นแรกในเรื่องการกระจายรายได้ของคนในประเทศตั้งแต่เริ่มมีการพัฒนาประเทศในรูปแบบของทุนนิยมจนกระทั่งปัจจุบัน พบว่ามีแนวโน้มของความเหลื่อมล้ำเพิ่มขึ้นตามลำดับโดยประชากรในกลุ่มผู้มีรายได้สูงสุดร้อยละ 20 สุดท้ายมีแนวโน้มของรายได้เพิ่มมากขึ้นจากร้อยละ 50 เพิ่มขึ้นถึงเกือบร้อยละ 60 ในช่วงเวลาเพียง 23 ปี ในขณะที่ประชากรในกลุ่มที่มีรายได้ต่ำสุดร้อยละ 20 แรกนั้นกลับมีส่วนแบ่งของรายได้ลดลงจากร้อยละ 6 เหลือเพียงร้อยละ 3.8 เท่านั้น อีกทั้งค่าสัมประสิทธิ์จีนิได้เพิ่มมากขึ้นจาก 0.426 เป็น 0.533 เช่นกัน สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความไม่เท่าเทียมกันในการกระจายรายได้ของประเทศไทยว่ามีทิศทางที่แยกลง ดังแสดงในแผนภูมิรูปภาพที่ 3
- ประเด็นที่สองได้แก่สภาพความอุดมสมบูรณ์ของพืชพรรณอาหารธรรมชาติมีแนวโน้มลดลงจากอดีตทำให้ระดับความสามารถในการพึ่งพาอาหารจากแหล่งเหล่านี้ลดลง โดยในอดีตนั้นแม้ประชากรในประเทศจะมีรายได้ที่ต่ำกว่าในปัจจุบันก็ตาม แต่ส่วนใหญ่ยังไม่มีภาวะหนี้สินและ

สามารถหาอาหารในการบริโภคประจำวันได้โดยไม่ต้องใช้เงินตรา การชีวิตถึงความยากจนในอดีตโดยใช้ระดับรายได้เป็นหลักมิได้คำนึงถึงสิ่งเหล่านี้จึงอาจเป็นข้อผิดพลาดในการพิจารณาถึงสภาพความเป็นอยู่ที่แท้จริง

- ประเด็นที่สามเชื่อมโยงจากข้างต้นคือ ประชากรส่วนใหญ่ในประเทศจำเป็นต้องพึ่งพาอาหารและสินค้าต่างๆ ที่ขายในท้องตลาดมากขึ้นตามลำดับเวลาทดแทนการได้มาโดยการหาเองจากแหล่งธรรมชาติทำให้ต้องเข้าสู่ระบบการแลกเปลี่ยนด้วยเงินตรามากขึ้น จึงมีแนวโน้มที่จะต้องหาเงินให้ได้มากขึ้นกว่าในอดีต อย่างไรก็ตามแม้รายได้ในรูปตัวเงินจะเพิ่มขึ้นแต่ระดับการใช้จ่ายของประชากรก็เพิ่มขึ้นเช่นกัน การมีรายได้เพิ่มขึ้นจึงมิได้เป็นตัวบ่งชี้ได้อย่างชัดเจนว่าประชากรจะมีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น
- ประเด็นที่สี่คือสินค้าทั้งบริโภคและอุปโภคในท้องตลาดมีราคาแพงขึ้นเรื่อยๆ ฉะนั้นการมีรายได้ที่สูงขึ้นมิได้เป็นสิ่งที่บอกให้ทราบว่าคนจะมีความสามารถในการซื้อสินค้าเพิ่มมากขึ้นตามเนื่องจากราคาเงินจะต้องมีเรื่องอัตราเงินเฟ้อเข้ามาเกี่ยวข้องเช่นกัน

ป

แหล่งที่มา : วิทยากร, มทป.

แผนภูมิที่ 2.3 การกระจายรายได้ของประชากรไทย 5 กลุ่มตามระดับร้อยละของรายได้

จากแผนภูมิรูปภาพบ่งบอกให้ทราบว่ากลุ่มคนยากจนของประเทศหรือกลุ่มที่มีรายได้ต่ำที่สุดร้อยละ 20 แรกนั้นมีส่วนแบ่งจากรายได้ทั้งหมดไม่ถึงร้อยละ 10 และมีแนวโน้มลดลงเหลือเพียงร้อยละ 3.8 เท่านั้น ฉะนั้นกลุ่มคนจนของประเทศแม้จะมีแนวโน้มลดลงก็ตามแต่กลับแสดงให้เห็นว่าในแต่ละบุคคลที่เป็นคนจนนั้นกลับตกอยู่ในสภาพที่จนลงมากกว่าเดิม โดยข้อมูลดังกล่าวที่กองประเมิน

ผล (2537) ที่ศึกษาถึงภาวะความยากจนในประเทศไทยนั้น ซึ่งให้เห็นว่าระดับความขัดสนหรือความขาดแคลนในช่วงนี้มี 2 ประเด็น คือ มาตรฐานการครองชีพ และ ระดับขั้นต่ำที่เป็นที่ยอมรับ การศึกษาในปีนั้นได้กำหนดเส้นความยากจนของเกษตรกรที่ 6,500 บาทต่อคนต่อปีหรือคิดรายได้ต่อวันประมาณ 18 บาทเท่านั้นซึ่งเป็นอัตราที่ค่อนข้างต่ำมากเมื่อเปรียบเทียบกับค่าจ้างแรงงานขั้นต่ำที่ทางราชการประกาศใช้ในปีนั้นที่ 82 บาท เมื่อมองภาพรวมทั้งหมดการศึกษาได้ชี้ให้เห็นว่าครัวเรือนเกษตรกรไทยจำนวน 3.72 ล้านครัวเรือน หรือร้อยละ 72.65 ที่อยู่ในภาวะความยากจน โดยการกระจายรายได้ของประชากรในประเทศค่อนข้างต่ำเนื่องจากประชากรร้อยละ 90 ของทั้งหมดมีรายได้รวมกันเพียงร้อยละ 48.13 ในขณะที่กลุ่มประชากรร้อยละ 10 ที่มีรายได้สูงที่สุดมีรายได้รวมกันมากถึงร้อยละ 51.87

ในการศึกษาถึงความยากจนของประเทศไทยนั้น เมื่อปี พ. ศ. 2538 เมธิ และปราณี (2539) ได้มีการศึกษาภาวะความยากจนของเกษตรกร พบว่าครัวเรือนที่ตกอยู่ในภาวะความยากจนจะมีการกระจุกตัวในกลุ่มครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิกขนาดใหญ่และประกอบไปด้วยสมาชิกเด็กในกลุ่มอายุต่าง ๆ ที่ยังไม่มียาได้ มีหัวหน้าครัวเรือนที่สูงอายุ และระดับการศึกษาต่ำ นอกจากนี้สัดส่วนของคนจนยังพบได้มากในกลุ่มคนที่มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรม และมีการถือครองพื้นที่ดินขนาดเล็ก พื้นที่ดินของครัวเรือนมักอยู่ในเขตการเกษตรกรรมแบบอาศัยน้ำฝน ไม่มีแหล่งน้ำชลประทาน มีอาชีพทำนาเป็นหลัก หรืออาจมีอาชีพรับจ้าง

อย่างไรก็ตามชุมชนชนบทในหลายพื้นที่ได้ถูกมองว่าเป็นสังคมที่ล้าหลังและมีความยากจนอยู่เป็นจำนวนมากซึ่งส่งให้การพัฒนาของประเทศเป็นไปอย่างเชื่องช้า จึงถูกมองว่าในภาคชนบทควรได้รับการพัฒนาเพื่อให้มีศักยภาพในด้านการผลิต เศรษฐกิจ สังคม เพื่อให้ความเจริญกระจายตัวไปในพื้นที่ต่าง ๆ มากขึ้นจึงมีหน่วยงานหลายแห่งดำเนินการเพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยีและความรู้แบบใหม่ให้แก่ชนบท พื้นที่สูงคือเป้าหมายหนึ่งของการพัฒนาจากหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความเจริญ ความเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ จึงเป็นผลที่ตามมาซึ่งมีทั้งผลดีและผลเสีย

การขาดแคลนปัจจัยด้านต่าง ๆ ของเกษตรกรในประเทศกำลังพัฒนาเป็นข้อจำกัดในการเพิ่มผลิตภาพของเกษตรกร ตัวอย่างเช่นในงานของ Alwang (1999) ได้ทำการศึกษาครัวเรือนที่ขาดแคลนแรงงานในพื้นที่ถือครองขนาดเล็กโดยใช้แบบจำลองจากสมการถดถอยวิเคราะห์ปัจจัยด้านต่าง ๆ เช่น ขนาดการถือครองที่ดิน เทคโนโลยี ผลผลิต รายได้ ต้นทุน ราคาผลผลิต และจำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่มีผลต่อการเพาะปลูกในครัวเรือนของประเทศมาลาวี(Malawi) เพื่อศึกษาถึงการขาดแคลนแรงงานในที่ดินเพื่อการเพาะปลูกขนาดเล็กของครัวเรือนเกษตรกร พบว่าการขาดแคลนแรงงานในการเกษตรในที่ดินเพาะปลูกขนาดเล็กเป็นข้อจำกัดที่จะนำไปสู่การขาดแคลนด้านการเงิน ความมั่นคงทางอาหาร ตลอดจนนำไปสู่การจัดการทรัพยากรการผลิตที่ไม่เหมาะสม และผลิตภาพที่ต่ำนั้นจะ ไปเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดวัฏจักรของความยากจนและการขาดแคลนอาหารตามมา

ทฤษฎีโง่ จน เจ็บ หรือวัฏจักรความยากจนที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของปัญหาจากประการหนึ่งส่งผลไปถึงอีกประการหนึ่ง ส่งผลให้ที่ทั้งหมดกลายเป็นวงจรต่อเนื่องกันตลอดเวลาหากไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้อง ซึ่งกระบวนการดังกล่าวสามารถอธิบายได้ว่าหากบุคคลใดไม่ได้รับความรู้หรือการเข้าไม่ถึงในการศึกษาจะนำไปสู่ความยากจนและเมื่อต้องเผชิญกับความยากไร้ขาดแคลนในระดับปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตทั้ง อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคแล้วนั้นจะส่งผลให้เกิดความเสื่อม โทรมและเจ็บป่วยทั้งกายและจิตใจซึ่งทำให้ความสามารถในการคิดอ่านดำเนินการใด ๆ ไร้ประสิทธิภาพตามมามีด้วย จึงกลายเป็นวงจรอุบาทว์ที่ยากจะแก้ไข นั้นหมายถึงหากบุคคลใดเข้าไปสู่วงจรโดยเริ่มจากสาเหตุใดก็ตามก็อาจจะนำไปสู่การดำเนินชีวิตในวงจรอุบาทว์ได้ เช่น การมีหนี้สิน โดยเสรี(2544) ได้อธิบายว่ามีสาเหตุที่ชักพาให้เกิดหนี้สินและวงจรอุบาทว์ของเกษตรกร ได้แก่ ผลผลิตการเกษตรทุกอย่างมีราคาถูกลงในขณะที่ปัจจัยการผลิตมีราคาสูงขึ้น ทำให้เกษตรกรจำเป็นต้องกู้เงินเพิ่มจากแหล่งทุนนอกระบบที่มีอัตราดอกเบี้ยสูง ขณะเดียวกันค่าใช้จ่ายประจำวันและสินค้าฟุ่มเฟือยของครัวเรือนเกษตรกรสูงขึ้น ในขณะเดียวกันเกษตรกรจะขาดความรู้ในการผลิตและความรู้เท่าทันของการเปลี่ยนแปลงของสังคมอีกทั้งต้องเผชิญกับความผันผวนและภัยธรรมชาติจึงเกิดความเสี่ยงในการผลิต เหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่ชักนำไปสู่การเป็นหนี้สิน

ในงานของ อัมพวา (2544) ได้ศึกษาเรื่องกระบวนการกลายเป็นคนจน โดยศึกษาเชิงประวัติศาสตร์พิจารณาจากกระบวนการการเปลี่ยนแปลงทางสถานภาพทางด้านเศรษฐกิจของเกษตรกรยากจนรายเล็กในชุมชนกะเหรี่ยง กล่าวว่าเดิมชุมชนมีความสามารถในการพึ่งพาตนเองด้านเศรษฐกิจมีการพึ่งพาจากภายนอกเพียงเล็กน้อย ชุมชนมีความสัมพันธ์ในเชิงเกื้อหนุนให้สมาชิกมีการจัดการด้านทรัพยากรและแรงงานตามจารีตประเพณีเดิม กระบวนการกลายเป็นคนจนเกิดจากเงื่อนไขสำคัญคือการสถาปนาระบบกรรมสิทธิ์ของรัฐบาลทับซ้อนสิทธิตามจารีตประเพณีของชุมชนในการใช้ที่ดินและป่าและการพัฒนาชาวเขาโดยการครอบงำทางวัฒนธรรม โดยแบ่งการเปลี่ยนแปลงออกเป็น 3 ยุค ดังนี้

- ยุคการก่อตั้งชุมชน พ.ศ. 2500 – 2515 เป็นยุคที่ชุมชนมีอิสระในการจัดการไร่ นา ป่า มีระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ ความมั่นคงของชาวบ้านขึ้นอยู่กับการผลิตในไร่ นา และความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ มีทุนทางสังคมที่สำคัญคือ ความรู้ในระบบนิเวศแบบกะเหรี่ยง และความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ซึ่งร่วมมือกันในการผลิตและการดำรงชีวิต มีรายได้จากการทำงานรับจ้างในชุมชน ใกล้เคียง ยังไม่มีการอพยพ
- ยุคเงื่อนไขภายนอกที่เข้ามากระทบกับชุมชน พ.ศ. 2515- 2525 คือ กระบวนการพัฒนาและควบคุมชาวเขาโดยรัฐ ทำให้ชุมชนชาวบ้านในป่าตกอยู่ภายใต้การพัฒนาที่โดนรัฐแทรกแซงทางการศึกษาที่มุ่งเปลี่ยนชาวเขาให้กลายเป็นไทยและมีการเน้นสร้างความทันสมัยทางวัตถุ เพื่ออำนวยความสะดวกในการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ ทำให้ชุมชนเกิดการสูญเสียด้านวัฒนธรรมที่เป็นจารีตประเพณีในการจัดการการผลิตแบบยังชีพ

- ยุคที่ชาวบ้านเกิดกระบวนการการกลายเป็นคนจน พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา เมื่อรัฐขยายอำนาจเข้ามาควบคุมพื้นที่ป่าโดยการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติเพิ่มเติมครอบคลุมพื้นที่ทำกิน ที่อยู่อาศัยของชุมชน อันเนื่องจากการสูญเสียที่ดินทำกินและการสูญเสียความสามารถในการจัดการทางเศรษฐกิจของครอบครัว สูญเสียความมั่นคงในการดำรงชีวิต และความล้มเหลวในการเข้าสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ และวิกฤตการณ์ทางด้านวัฒนธรรมชุมชน

อัมพวาสรุปว่า กระบวนการกลายเป็นคนจนของชาวบ้านนั้นเกิดขึ้นจากกระบวนการพัฒนาของรัฐและการแย่งชิงทรัพยากรของชุมชนในประวัติศาสตร์ของชุมชนชาวบ้านป่า โดยรัฐ ที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจทุนนิยมส่งเสริมการผลิตเชิงพาณิชย์มีการบูตริตธรรมชาตินิยมใช้ตอบสนองความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ผลคือการทำลายระบบนิเวศตามธรรมชาติอย่างมโหฬาร ทรัพยากรธรรมชาติและความอุดมสมบูรณ์ร่อยหรอลงไป ชุมชนในพื้นที่ป่าพึ่งพาป่าได้น้อยเป็นเงื่อนงำที่บีบให้ชาวบ้านต้องพึ่งพารายได้เป็นเงินสดเพื่อซื้ออาหารและใช้จ่ายในชีวิตประจำวันมากขึ้น และส่วนใหญ่ไม่สามารถปรับใช้ที่ไร่เพื่อสร้างรายได้ในระบบเกษตรเชิงพาณิชย์ มีการหันมาใช้ยาฆ่าหญ้า สารเคมีปราบศัตรูพืช เนื่องจากไม่มีแรงงานและเวลามากเพียงพอที่จะดูแลไร่ แรงงานส่วนใหญ่ถูกใช้เพื่อทำงานรับจ้างหารายได้เป็นเงินสดแต่แหล่งจ้างงานก็มีไม่แน่นอน และในปัจจุบันชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่สามารถผลิตข้าวได้เพียงพอสำหรับบริโภคในครัวเรือนได้ตลอดปีและมีหนี้สิน ชีวิตชาวบ้านปางอิกาในปัจจุบันจึงยากจนลงเนื่องจากสูญเสียการพึ่งพาตนเองและอับจนทางเลือกในการปรับตัวด้านเศรษฐกิจ

ด้านความเป็นอยู่และการเกษตรกรรมบนพื้นที่สูงนั้น ได้มีผู้ศึกษาถึงความยากจนและวิถีชีวิตที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงไว้ ดังเช่นงานศึกษาของ Ellis-Jones (1999) ได้สรุปว่าการตัดสินใจใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ของครัวเรือนและชุมชนบนพื้นที่สูงเพื่อความมั่นคงทางอาหารมักจะอยู่ภายใต้อิทธิพลของนโยบาย องค์กร และเทคโนโลยีต่าง ๆ ซึ่งมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรเหล่านั้น ในระยะยาวเป้าหมายของการพัฒนาสามารถประสบความสำเร็จได้ก็จริงแต่ในระยะสั้นแล้วจำเป็นอย่างยั้งที่จะต้องมีการเพิ่มผลผลิตเพื่อประชากรที่กำลังขยายตัวมากขึ้น การขาดแคลนและความยากจนบนพื้นที่สูงนั้นสามารถที่จะเชื่อมโยงกับปัจจัย เช่น การไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากร ความเปราะบางที่มี การมีทรัพยากรคุณภาพต่ำ และการหลากหลายด้านต่าง ๆ เป็นต้น ในการจำกัดความยากจนจะต้องอาศัยการจัดการของชุมชนต่อทรัพยากรพื้นฐานที่มีอยู่ มีปฏิรูปการควบคุมการใช้แหล่งทรัพยากรและต้องการใช้ระบบความรู้และภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่นในการพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ

สำหรับการศึกษาของ IFAD (1998) เกี่ยวกับการต่อสู้กับความยากจนและความขาดแคลนอาหารของคนจนในประเทศอินเดียและเนปาลนั้น การศึกษาได้ระบุว่าผู้หญิงจำนวนมากที่เลือกใช้ชีวิตการเผชิญกับความยากจนที่เกิดผลกระทบ โดยตรงต่อสุขภาพของคนในครัวเรือน เช่น การลดจำนวน

การบริโภคอาหาร การรับประทานอาหารที่ทำให้รู้สึกอึดง่ายขึ้น ทำงานหนักและเพิ่มระยะเวลาการทำงานต่อวันมากขึ้น ทำการแปรรูปอาหารเพื่อใช้บริโภคได้ในระยะยาว เป็นต้น

ทางแก้ไขเพื่อที่จะทำให้เกิดการหลุดพ้นจากความยากจนหรือวงจรอุบาทว์นั้น การศึกษาของ Ehui (1999) ได้ชี้ให้เห็นว่าหากการส่งเสริมด้านการเลี้ยงสัตว์ในครัวเรือน เช่น เป็ด ไก่ หมู กระบือ โค เป็นต้น จะเป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้ลดปัญหาความยากจนและเกิดความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม โดยการศึกษานี้ทำให้ทราบว่าในประเทศที่กำลังพัฒนา เช่น แอฟริกา จะได้รับสารอาหารที่มีคุณภาพจากแหล่งอาหารที่ครัวเรือนเกษตรกรเป็นผู้เลี้ยงอยู่เองและพบว่าในการเกษตรกรรมที่มีการเลี้ยงสัตว์อยู่ด้วยนั้น เป็นรูปแบบหนึ่งของการเกษตรแบบผสมผสานซึ่งจะทำให้เกิดการพัฒนาระบบของครัวเรือนเกษตรกรได้เช่นกัน

2.2 พลวัตรของระบบเกษตรกรรม.

หากจะสืบถึงจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงการเกษตรกรรมจากแบบยังชีพมาเป็นเชิงพาณิชย์ นั้น ผ่องพรรณ และคณะ (2544) กล่าวว่าจุดเริ่มต้นหลักในการพัฒนาการเกษตรกรรมช่วงเริ่มต้นของประเทศให้เข้าสู่ระบบการผลิตเพื่อการค้านั้น ได้เริ่มมีตั้งแต่ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้ารัชกาลที่ 4 ในปี พ.ศ. 2398 หลังจากประเทศไทยได้ทำสนธิสัญญาเบาวริงกับประเทศอังกฤษและหลังจากนั้นไทยก็ยังมีการทำสัญญาในลักษณะเดียวกันกับประเทศมหาอำนาจอื่นๆ อีก 12 ประเทศโดยมีสินค้าหลักได้แก่ ข้าว ดีบุก และไม้สัก อีกทั้งยังมีปัจจัยอื่นๆ ที่มาสนับสนุนเพื่อการส่งออกที่สำคัญคือ การประกาศลดค่าธรรมเนียมเรือที่เข้ามาจอดในประเทศ ยกเลิกการผูกขาดการส่งออกข้าวโดยรัฐ แต่อย่างไรก็ตามในช่วงเวลานั้นการเกษตรเพื่อการค้าจะมีขึ้นในพื้นที่เขตมณฑลเป็นสำคัญเนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่และการคมนาคมที่สะดวกสบาย

ต่อมาภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดภาวะความต้องการอาหารทั่วโลก จึงเป็นจุดกำเนิดของการปฏิวัติเขียวเพื่อเพิ่มผลิตผลทางการเกษตร การก้าวเข้าสู่ยุคปฏิวัติเขียวของการเกษตรกรรมของประเทศไทยจึงเริ่มต้นขึ้น ทางด้านการปรับปรุงพันธุ์พืช การใช้สารเคมี และการเปลี่ยนแปลงสภาพทางนิเวศให้เหมาะสมกับการปลูกพืช ระบบเกษตรกรรมของประเทศไทยได้มีการพัฒนาและปรับปรุงระบบต่าง ๆ โดยแนวทางการพัฒนาจะเป็นไปตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในช่วงต่าง ๆ ซึ่งสามารถสรุปได้ว่าระบบการเกษตรกรรมของประเทศไทยมีแนวโน้มที่จะผลิตเพื่อการค้าและการส่งออก โดยการพัฒนาระบบนั้นได้มีมาตรการต่าง ๆ เข้ามารองรับนโยบายที่มีอยู่ ซึ่งมีอยู่หลายวิธีการเช่นกัน ได้แก่ การจัดสรรที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม การจัดตั้งกองทุนและสินเชื่อ การพยุงราคาผลผลิต การพัฒนาแหล่งน้ำ การพัฒนาด้านเทคโนโลยีการผลิตและการปรับปรุงพันธุ์พืชและสัตว์ เป็นต้น เหล่านี้ส่งผลให้เกษตรกรในประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงเข้าหาการเกษตรกรรมเพื่อการค้าเพิ่มขึ้น (สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ม.ท.ป.)

ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนเกี่ยวกับเทคโนโลยีใหม่ทางการเกษตรและการเปลี่ยนแปลงระบบเกษตรกรรม เช่น งานการศึกษาของพ่อขุนรามและคณะ (อ้างแล้ว, 2542) ได้สรุปว่าในปัจจุบันนี้มีปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงการเกษตร 3 ประการ ได้แก่ ความต้องการสินค้าข้าวจากตลาดภายนอกประเทศ เป็นผลให้มีแรงกระตุ้นตามกฎอุปสงค์และอุปทาน ให้เกิดนโยบายขยายการผลิตข้าวไทย และต่อมาเป็นนโยบายที่ชัดเจนว่าไทยจะผลิตข้าวเชิงพาณิชย์เพื่อการส่งออก การก่อสร้างระบบชลประทาน โครงการใหญ่ ๆ โดยภาครัฐในที่ราบลุ่มภาคกลางซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพสูงในการเพิ่มการผลิตข้าว ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนิเวศวิทยาการเกษตรในระดับไร่นาที่พร้อมรองรับการปฏิวัติเขียว และการปฏิวัติเขียวในภูมิภาคเอเชียทำให้เกิดชุดของเทคโนโลยีการทำงานใหม่มาด้วยการปรับปรุงพันธุ์ข้าวไม่ไวแสงให้ผลตอบแทนสูงและเทคโนโลยีอื่นที่ตามมา ได้แก่ ปุ๋ย สารเคมี และเครื่องจักร

นอกจากนี้แล้วการแผ่ขยายตัวของเกษตรเชิงพาณิชย์มีแนวโน้มออกไปสู่ส่วนภูมิภาคเพิ่มมากขึ้นตามโครงสร้างสาธารณูปโภค โดยเฉพาะระบบการคมนาคม เช่นเดียวกับที่อนันต์ได้กล่าวไว้ในเรื่องวิวัฒนาการเกษตรว่า ขณะที่พื้นที่ป่าสูญหายไปในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2516 – 2519 ถึง 4.5 ล้านไร่ นั้น พบว่าเกือบทุกหมู่บ้านไม่ว่าจะอยู่ในกระทะหรือที่ดอนในหุบเขาขนาดเล็กร้างเริ่มปลูกข้าวโพดอย่างจริงจังเพื่อขายในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2518 – 2520 โดยส่วนใหญ่จะปลูกในพื้นที่ป่าบุกเบิก ปัจจัยสำคัญคือราคาที่สูงขึ้นจากการขยายการส่งออก อีกทั้งรัฐบาลให้การสนับสนุนอีกหลายรูปแบบ เช่น นโยบายเงินผัน เป็นต้น สิ่งหนึ่งที่บ่งชี้ได้ว่าในประเทศไทยมีการขยายตัวทางการเกษตรเชิงพาณิชย์ นั่นคือแนวโน้มการนำเข้าเคมีภัณฑ์เพื่อการเกษตรมีปริมาณเพิ่มขึ้นจากอดีตเช่นกัน

สำหรับการขยายตัวของเกษตรกรรมเชิงพาณิชย์ไปสู่พื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศ เช่น ในเขตภาคเหนือซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่สูง ทิศทางการพัฒนาการเกษตรกรรมของประเทศเริ่มแผ่ขยายไปยังพื้นที่บนที่สูง เนื่องจากสาเหตุหลายประการ โดยในด้านการเกษตรกรรมบนที่สูงนั้นได้เริ่มขึ้นในช่วงประมาณ พ.ศ. 2500 ซึ่งเป็นช่วงแรกของการพัฒนาบนพื้นที่สูงของรัฐบาลไทย โดยในขณะนั้นรัฐบาลได้ให้ความสำคัญในนโยบายด้านต่าง ๆ เพื่อปลูกจิตสำนึกของชนกลุ่มน้อยและชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ให้เกิดความจงรักภักดีต่อประเทศไทยและเพื่อการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากชาวเขาทั้งปัญหาด้านยาเสพติด การทำลายป่าไม้ การแทรกแซงของระบอบคอมมิวนิสต์ การพัฒนาจึงมีอยู่หลากหลายส่วนด้วยกันทั้งด้านการศึกษา การแพทย์และสาธารณสุข โครงสร้างพื้นฐานทางการคมนาคมสื่อสาร และการเกษตรกรรม เป็นต้น โครงสร้างคณะกรรมการชาวเขาชุดปรับปรุง พ.ศ. 2516 จึงประกอบด้วยประธานกรรมการจากปลัดกระทรวงต่าง ๆ เพื่อทำหน้าที่ 4 ประการดังนี้

- กำหนดนโยบายและวิธีการดำเนินการกับชาวเขา
- รับผิดชอบดำเนินการกับชาวเขาทั้งปวง ในเขตปกติ
- พิจารณาให้คำแนะนำแก้ไขปัญหาดังกล่าว เกี่ยวกับชาวเขา รวมทั้งเรื่องที่อยู่อาศัยนอกเหนืออำนาจหน้าที่ของอนุกรรมการชาวเขาต่าง ๆ

- เร่งรัดและติดตามผลการปฏิบัติงานด้านชาวเขา

โดยนโยบายชาวเขามี 11 ประการดังนี้

- จัดให้มีการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับชาวเขา เพื่อให้ได้ข้อมูลต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ในการวางโครงการและการดำเนินการเกี่ยวกับชาวเขา
- ขยายการจัดที่ดินทำกินให้ชาวเขาทำกิน และอยู่อาศัยเป็นหลักแหล่งแน่นอนในบริเวณอันเหมาะสมที่ชาวเขาได้โค่นป่า และทำการเพาะปลูกพืชในปัจจุบัน และตามบริเวณที่ชาวเขาได้ละทิ้งไป โดยการจัดสรรที่ดินให้ตามกำลังแรงงานครอบครัว เพื่อป้องกันมิให้ทำลายป่าต่อไป
- ส่งเสริมแนะนำให้ชาวเขามีความสนใจและหันมาทำการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ และผลิตสินค้าที่อยู่ในความต้องการของตลาดที่เหมาะสมแก่สภาพพื้นที่ เพื่อเลิกการปลูกฝิ่นอันเป็นผลเสียหายแก่เศรษฐกิจ และความมั่นคงของประเทศ
- ส่งเสริมแนะนำให้ชาวเขามีความรู้และเกิดความสนใจในการเกษตรกรรมแบบถาวรเพื่อหยุดยั้งการทำไร่เลื่อนลอย อันเป็นการทำลายป่าและต้นน้ำลำธาร
- ให้ความสะดวกสบายแก่ชาวเขาในการจำหน่ายผลผลิต และปรับปรุงการคมนาคมและการขนส่งตลอดจนการค้าบนภูเขาให้มีสภาพดีขึ้น
- ให้การรักษาพยาบาลแก่ชาวเขาที่เจ็บป่วย และส่งเสริมแนะนำในเรื่องการพัฒนาอนามัยในหมู่บ้านของตน
- ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีกับชาวเขา ให้ชาวเขาารู้สึกรักและหวงแหนแผ่นดินที่ตนอาศัยอยู่ และให้เกิดความเป็นพวกเดียวกับคนไทย
- ส่งเสริมแนะนำให้ชาวเขามีความรู้ในการป้องกันหมู่บ้านของตนเอง จากศัตรูภายนอก และเป็นกำลังสำคัญในการรักษาความสงบเรียบร้อย และความมั่นคงปลอดภัยทางชายแดนของประเทศไทย
- ส่งเสริมสนับสนุนให้การศึกษาขั้นมูลฐานแก่เด็กและผู้ใหญ่ชาวเขา
- อำนวยความสะดวกในการจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคที่จะเป็นให้แก่ชาวเขา
- ส่งเสริมสนับสนุนให้ชาวเขามีการช่วยตนเอง และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ซึ่งนโยบายเหล่านี้เป็นการส่งเสริมความเจริญ ให้เข้าถึงพื้นที่ของชาวเขามากขึ้นและทำให้ชาวเขาเรียนรู้การพัฒนาและเทคโนโลยีใหม่จากภายนอกมากขึ้น(อัมพวา, 2544) สำหรับด้านการพัฒนาการเกษตรกรรมบนพื้นที่สูงในช่วงประมาณ 30 กว่าปีที่ผ่านมาได้มีหลายหน่วยงานที่เข้าไปพัฒนาในพื้นที่ เช่น เกษตรที่สูง โครงการหลวง หน่วยงานต่างประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่จะมีแนวโน้มการพัฒนาเข้าสู่ระบบเกษตรกรรมเพื่อการพาณิชย์

ขณะที่เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชนของชาวเขาเอง ก็ยังมีการเปลี่ยนแปลงและเริ่มตีตลาดนเข้าทำการยึดครองที่ดินจากคนเมืองเช่นกัน โดยงานของอานันท์และมิ่งสรรพ (2538) ได้อธิบายถึงวิวัฒนาการการบุกพื้นที่ป่าไว้ ซึ่งทำการแบ่งช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์บนที่สูง บนพื้นฐานของลักษณะการตั้งถิ่นฐานและ ลักษณะการใช้อำนาจ และระบบการผลิตออกเป็น 4 ช่วง คือ

- ในยุคแรกยุคบ้านป่า (พ.ศ.2430 - 2485) ชุมชนบนที่สูงมีลักษณะสำคัญของระบบการผลิตที่อิสระจากอำนาจภายนอกชุมชน การจัดการในการผลิตจะขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์แบบเครือญาติและแบบแผนตามประเพณีเป็นหลัก ดังนั้น คนในชุมชนจึงเกิดจากการชักชวนญาติพี่น้องมาอยู่ร่วมกัน การใช้พื้นที่ทำไร่ไถนมักยึดถือสิทธิการใช้เป็นหลัก ขึ้นอยู่กับความสามารถในการใช้แรงงานของแต่ละกลุ่มตระกูล อย่างไรก็ตามเนื่องจากการผลิตในระบบยังชีพจึงไม่ต้องการขยายพื้นที่มากนักซึ่งส่วนใหญ่จะทำไร่หมุนเวียนมากกว่านาดำ
- ต่อมาเมื่อถึงยุคอำนาจเดือน (พ.ศ. 2548-2507) บนที่สูงยังคงการผลิตเพื่อยังชีพ แต่บางแห่งเริ่มมีการหารายได้จากการทำไม้เถื่อนและการค้าฝิ่น ส่วนหมู่บ้านชายขอบกระที่จะเริ่มปลูกพืชพาณิชย์ เช่น ยาสูบ อ้อย และถั่วลิสง พร้อม ๆ กับการหารายได้จากการทำไม้เถื่อน และชาวเขบางกลุ่มเริ่มร่นถอยเข้าไปในเขตต้นน้ำมากขึ้นเพราะชาวพื้นราบได้ขึ้นมาแย่งที่ดิน
- ในยุคการทำไม้เถื่อน (ช่วง พ.ศ. 2508-2517) เป็นช่วงเวลาที่รัฐได้ทำการขยายเขตสัมปทานการทำไม้บริษัทคนไทยมากขึ้นและเกิดปัญหาการทำไม้เถื่อนของชาวบ้านโดยผู้มีอำนาจในท้องถิ่นให้การสนับสนุน เหล่านี้เป็นแรงผลักดันสำคัญที่ดึงดูดให้ชาวบ้านเข้าไปตั้งชุมชนในเขตป่าไม้มากกว่าที่ต้องการแสวงหาที่ดินทำกินและปลูกพืชพาณิชย์เป็นหลัก
- ยุคการแย่งชิงทรัพยากร (ช่วง พ.ศ. 2518 - ปัจจุบัน) นโยบายที่รัฐสนับสนุนที่ทำให้มีการปลูกข้าวโพดเพื่อขยายการส่งออก เช่น ในรูปของเงินผัน การตัดถนนเข้าไปในเขตป่า มติคณะรัฐมนตรีสมัย ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ให้งดการจับกุมราษฎรที่บุกรุกในป่าสงวนแห่งชาติเพื่อทำการเกษตร จึงเกิดปรากฏการณ์การอพยพของราษฎรและการปลูกพืชเชิงพาณิชย์ในเขตป่าสงวน แต่ในช่วงหลังรัฐบาลมีนโยบายทั้งเพื่อรักษาป่าและการเปิดโอกาสให้เอกชนเข้าแสวงหาประโยชน์ในพื้นที่ป่าเพิ่มมากขึ้น เช่น เหมืองแร่ การเกษตร การท่องเที่ยว ทำให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากรเกิดขึ้นระหว่างกลุ่มชาวบ้านในท้องถิ่น เอกชน และรัฐ

นอกจากนี้การศึกษาของ ฝ่ายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2537) ได้กล่าวในบทสรุปตอนหนึ่งว่าวิถีการผลิตที่เปลี่ยนแปลงมาเป็นแบบการเกษตรกรรมเชิงพาณิชย์อย่างเข้มข้นของชาวเขานั้นมีการใช้น้ำอย่างมากซึ่งจะทำให้มีความขัดแย้งในการแย่งน้ำกับเกษตรกรที่ลุ่ม รวมทั้งชาวเมือง และอุตสาหกรรมที่ต้องใช้น้ำ และจะมีผลกระทบต่อระบบนิเวศน์เนื่องจาก เกิดการพังทลายของดิน การสูญเสียหน้าดิน การอัดตัวของดิน และการลดการดูดซึมของดิน การ

เพิ่มขึ้นของตะกอนในน้ำ การใช้ยาฆ่าวัชพืชและแมลง การทำลายป่าเนื่องจากการขยายตัวของพืชพาณิชย์ สิ่งเหล่านี้นอกจากจะส่งผลต่อความยั่งยืนของระบบเกษตรที่สูงซึ่งเป็นสิ่งเกี่ยวเนื่องที่จะส่งผลให้เกิดปัญหาความมั่นคงทางอาหารและชีวิตความเป็นอยู่ในชุมชนชาวเขาอย่างยั่งยืนตามมา และกล่าวอีกว่าแนวโน้มในอนาคตนั้นจำเป็นต้องมีมาตรการด้านต่างๆ โดยการควบคุมประชากรชาวเขามันที่สูง ส่งเสริมการศึกษาการเกษตรที่สูงเชิงอนุรักษ์อย่างมีบูรณาการ

มีกลยุทธ์ของการเกษตรถาวรในที่สูงที่มีประสิทธิภาพการรับรองชุมชนที่สูง เช่น สิทธิของชุมชนด้านต่างๆ ที่ถูกต้องตามกฎหมาย และการเตรียมแผนงานให้หมู่บ้านชาวเขาเข้าสู่ระบบราชการปกติ เช่น ทะเบียนบ้าน แนวเขตหมู่บ้านที่กรมป่าไม้รับรอง องค์กรหมู่บ้านที่ดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและป้องกันไฟป่า เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการพัฒนาบนที่สูงทำให้มีผลกระทบต่างๆ ดังที่แสดงในข้างต้น และการศึกษาของประจวบ และคณะ (2539) ได้กล่าวถึงแนวโน้มด้านสังคมเกี่ยวกับชุมชนบนพื้นที่สูงในทศวรรษหน้าว่า แนวโน้มการดำเนินการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงของรัฐในทศวรรษหน้ายังคงเน้นการแก้ไขปัญหา 4 ประการ คือ

- ปัญหาด้านการเมืองการปกครอง
- ปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคม
- ปัญหาการปลูกพืชเสพติด
- ปัญหาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

โดยจะยังคงบทบาทเป็นผู้ให้ และผู้กำกับ การดำเนินงานพัฒนาที่กลุ่มเป้าหมายจะมีส่วนร่วมน้อยในการตัดสินใจตามความต้องการและจำเป็นพื้นฐานเพื่อกำหนดวิถีชีวิตของชนเผ่าตนเอง ทรัพยากรต่างๆ บนพื้นที่สูงจะยังเป็นที่ยุติของนายทุน ทั้งในรูปแบบของทรัพยากรธรรมชาติ แรงงาน และผลผลิตทางการเกษตรอันจะก่อให้เกิดการอพยพโยกย้ายของชนเผ่ามาเป็นแรงงานต่ำระดับในพื้นที่ราบ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงวิถีและ โครงสร้างการผลิต และการบริโภคของชุมชนบนพื้นที่สูง อันส่งผลกระทบต่อสังคม เศรษฐกิจ การปกครอง และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมของระบบสถาบันครอบครัวและชุมชน การเรียกร้องสิทธิทำกินจากรัฐและความขัดแย้งเรื่องที่ดินทำกิน จะมีปัญหาเพิ่มขึ้น การอพยพหลบเข้าเมืองจะเพิ่มพูนขึ้น ชาวเขาจะลดพฤติกรรมพึ่งพาตนเอง ทำให้จำเป็นต้องพึ่งพาการบริการของรัฐ เพราะยุทธศาสตร์ในการพัฒนาบนพื้นที่สูงจะทำให้ชาวเขามีส่วนร่วมน้อยมากในกระบวนการตัดสินใจ และจะมีการนำเอาระบบการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไปสู่ความทันสมัยมากขึ้น ด้วยเหตุนี้ประเทศชาติจะสูญเสียความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชนเผ่าเพราะการกลมกลืนของวัฒนธรรมไทยและตะวันตก ส่วนสิ่งที่จะเพิ่มขึ้นคือ สุขภาพอนามัย อำนาจในการต่อรองของชาวเขา การศึกษาทักษะในการใช้ภาษาไทย การศาสนา และการอาชีพนอกภาคการเกษตร ส่งผลให้ชนกลุ่มน้อยและชาวเขามีความรู้และทักษะสูงขึ้นในการปรับตัวเข้าสู่สังคมและเศรษฐกิจไทย แต่ความรู้

และทักษะที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิตบนพื้นที่สูงจะลดน้อยลง ปัญหาด้านการจัดการศึกษา สังคม เศรษฐกิจ การปกครอง และสิ่งแวดล้อม จะยังเป็นปัญหาเรื้อรังต่อไป

แต่อย่างไรก็ตาม ฉลาดชาย และวิระดา (2530) ได้ให้ข้อสังเกตว่าเมื่อมีการพัฒนาเกิดขึ้นก็จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น โดยแต่เดิมกะเหรี่ยงและชาวเขาเผ่าอื่นมิได้แยกเรื่องของทรัพยากรเช่น ป่าไม้ ที่ดิน และน้ำจากระบบความเชื่อทางศาสนาและกฎเกณฑ์ทางศีลธรรม ทรัพยากรเป็นของชุมชนควบคุมดูแลโดยผู้นำทางศาสนาและผู้อาวุโส โดยผ่านเนื้อหาของความเชื่อพิธีกรรม และศีลธรรม ซึ่งก็คือมีการควบคุมโดยชุมชนนั่นเอง แต่เมื่อเกิดสภาพที่คนต่างเผ่าต่างวัฒนธรรมของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจึงใช้ไม่ได้ เกิดการละเมิดและสภาพการแก่งแย่งและใช้ทรัพยากรอย่างปราศจากกฎเกณฑ์และการควบคุมจึงเกิดขึ้น นอกจากนั้นความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายใต้สิ่งที่เรียกว่า การพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นการเติบโตอย่างไร ขอบเขตของเศรษฐกิจแบบตลาดก็ดี โครงสร้างการพัฒนาต่าง ๆ ที่ส่งเสริมเศรษฐกิจและค่านิยมแบบทุนนิยมก็ดี ฯลฯ ค่อย ๆ ทำลายประเพณี ความเชื่อ ระบบคุณค่าและกลไกในการควบคุมความคลั่งจองของคนกับธรรมชาติ ระบบการปกครองแบบกำนันผู้ใหญ่บ้าน และกฎหมายของรัฐเข้ามาแทนที่ผู้นำตามประเพณีและกฎเกณฑ์ที่ไม่เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงในการดำรงชีวิตแต่อ้างว่ามีอำนาจมากกว่า และชอบธรรมกว่า สภาพนี้เองคือสภาพที่กำลังเกิดขึ้นทั่วไปบนที่สูงในภาคเหนือ นี่คือการล้มเหลวของการจัดการและใช้ทรัพยากรที่กำลังเกิดขึ้น

2.3 การปรับตัวในวิถีชีวิต

จากทฤษฎีของ Abraham H (1968) ที่กล่าวถึงลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ในระดับต่าง ๆ กัน ดังนี้

- ความต้องการทางด้านร่างกาย (physiological needs) เป็นความต้องการเบื้องต้นเพื่อการอยู่รอด เช่น ความต้องการในเรื่องอาหาร, เครื่องนุ่งห่ม, ที่อยู่อาศัย, ยารักษาโรค และความต้องการทางเพศ เป็นต้น ความต้องการทางด้านร่างกายจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนก็ต่อเมื่อความต้องการทั้งหมดของคนยังไม่ได้รับการตอบสนองเลย Maslow ซึ่งให้เห็นว่าบุคคลใดก็ตามที่ยังอยู่ในภาวะขาดแคลนอาหาร ความปลอดภัย การเข้าสังคม และความมีชื่อเสียง บุคคลนั้นจะมีความต้องการในเรื่องอาหารมากกว่าสิ่งใด ๆ
- ความต้องการทางด้านความปลอดภัย (security needs) เป็นความต้องการที่ได้รับความปลอดภัย จากอันตรายต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นกับร่างกาย เช่น อุบัติเหตุ อาชญากรรม เป็นต้น และเมื่อพิจารณาจากทัศนนะของฝ่ายบริหารแล้ว ความต้องการด้านความปลอดภัยจะหมายถึงการให้ความแน่นอน หรือการรับประกันความมั่นคงในหน้าที่การงานและการส่งเสริมเพื่อให้เกิดความมั่นคงทางด้านการเงินแก่ผู้ปฏิบัติมากยิ่งขึ้น ซึ่งในปัจจุบันนี้ จะเห็นได้ว่าความต้องการของสหภาพ

แรงงานที่มีต่อฝ่ายบริหารนั้น นอกจากความต้องการเกี่ยวกับผลตอบแทนทางการเงินให้สูงขึ้นแล้ว ยังมีความต้องการที่เกี่ยวกับความมั่นคง และผลประโยชน์พิเศษอื่น ๆ อีกด้วย

- ความต้องการทางด้านสังคม (social needs) เมื่อความต้องการทางด้านร่างกายและความปลอดภัยได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการทางด้านสังคมก็เริ่มเป็นสิ่งที่สำคัญต่อพฤติกรรมของคน ตามปกติคนมีนิสัยชอบอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ดังนั้นความต้องการทางด้านนี้จึงเป็นความต้องการที่เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันและการได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่น และมีความรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มทางสังคมอยู่เสมอ คนต้องการเพื่อนไม่ว่าจะเป็นเพื่อนบ้านหรือเพื่อนร่วมงาน
- ความต้องการที่จะได้รับการยกย่องในสังคม (esteem needs) ความต้องการให้ได้รับการยกย่องในสังคมรวมถึงความเชื่อมั่นในตนเอง ความสำเร็จ ความรู้ ความสามารถ การนับถือตนเอง ความเป็นอิสระและเสรีภาพ และรวมถึงความต้องการที่จะมีฐานะเด่นเป็นที่ยอมรับนับถือของคนทั้งหลาย การมีตำแหน่งสูงในองค์กร หรือการที่สามารถใกล้ชิดกับบุคคลสำคัญ ๆ ล้วนแต่ทำให้ฐานะของตนเด่นเป็นที่ยกย่องในสังคม
- ความต้องการที่จะได้รับความสำเร็จตามความนึกคิดใฝ่ฝัน (self-realization) ความต้องการประเภทนี้เป็นความต้องการลำดับสูงสุด เป็นความต้องการที่อยากจะได้รับความสำเร็จในทุกสิ่งทุกอย่างตามความนึกคิดของตนเอง ความต้องการชนิดนี้จะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความสำเร็จที่เขาได้รับในลำดับขั้นต้น ๆ ที่ผ่านมาก็จะเกิดความมานะ และมองเห็นว่าความต้องการในลำดับถัดๆ ไป เป็นสิ่งที่ท้าทายที่จะต้องเอาชนะให้ได้ เช่น ความนึกคิดที่อยากจะเป็นนายกรัฐมนตรีน หรือเป็นนักกีฬาที่มีความสามารถเป็นต้น

การที่จะประสบความสำเร็จในความต้องการแต่ละลำดับ ได้นั้นต้องอาศัยการเรียนรู้และการปรับตัวเข้าร่วมด้วยจึงจะทำให้แต่ละบุคคลประสบความสำเร็จได้ โดยทั่วไปแล้วบุคคลหนึ่ง ๆ จะมีการเรียนรู้ตลอดเวลาเพื่อที่จะปรับตัวให้มีความอยู่รอดและให้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการทั้งปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต และสิ่งอำนวยความสะดวกสบาย การศึกษาด้านการปรับตัวจึงเป็นสิ่งที่บอกให้รู้ถึงการเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับปัจจัยต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบต่อการดำรงชีวิต นักจิตวิทยาชื่อ ลาซาร์ต (อ้างในนิภา นิธิยานน, 2530 หน้า 9) ได้ให้ความหมายด้านการปรับตัวของบุคคลนั้นว่าเป็นกระบวนการหรือวิธีการทั้งหมดทางด้านจิตวิทยาที่มนุษย์ใช้ในการเผชิญกับปัจจัยสองประการ ได้แก่ แรงผลักดันจากภายนอกซึ่งเป็นข้อเรียกร้องอันเกิดจากสภาพแวดล้อมและสังคม และแรงผลักดันภายในซึ่งเป็นแรงกระตุ้นอันเกิดจากสภาพทางสรีระภายในร่างกายและจากประสบการณ์ทางสังคมที่ได้เรียนรู้ในอดีต

เกี่ยวกับทฤษฎีของมัลัมและเจมิสัน(อ้างอิง ในนพมาศ ธีรเวคิน, 2540) ที่ให้ความหมายเกี่ยวกับการปรับตัวว่าเป็นวิธีการที่คนเราปรับตัวให้เป็นไปตามความต้องการของตัวเองในสภาพแวดล้อมซึ่ง

บางครั้งอาจจะเกิดการส่งเสริม ขัดขวาง และความทุกข์ กระบวนการการปรับตัวนี้เกิดจากความจริงที่ว่ามนุษย์ทุกคนมีความต้องการและเราสามารถใช่วิธีการแบบต่าง ๆ ในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุถึงความต้องการนั้น ๆ ในสภาวะแวดล้อมที่ปกติธรรมดาหรือมีอุปสรรคขัดขวางต่าง ๆ กันไป นอกจากนี้ไซเบน (อ้างใน จูทาร์ตัน เมืองแก้ว, 2537) ยังกล่าวอีกว่าการปรับตัวเป็นกระบวนการที่มนุษย์และสัตว์พยายามแสวงหาความสมดุลระหว่างความต้องการกับสิ่งเร้าหรือการกระทำที่ทำให้ความต้องการได้รับการตอบสนอง และจะต้องปรับปรุงพฤติกรรมของตนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ได้

ในประเทศไทยนั้นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศยังถือว่าอาศัยในชุมชนชนบทหรือชุมชนเกษตรกรรม (สมศักดิ์, 2534) ซึ่งเป็นชุมชนที่ประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ชุมชนหมู่บ้านต่างๆ ซึ่งราษฎรส่วนมากทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ หรือชุมชนบางแห่งทำประมง ทำให้ลักษณะชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีลักษณะของการพึ่งพาอาศัยธรรมชาติมาก ลักษณะความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวช่วยกันทำงานหารายได้มาใช้ร่วมกัน ครอบครัวจะเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค และภายในชุมชนก็มีญาติพี่น้องอยู่ใกล้ชิดสนิทสนมคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ฐานะทางเศรษฐกิจภายในชุมชนไม่ค่อยจะแตกต่างกันนักนอกจากนี้ชุมชนชนบทยังอาศัยวัฒนธรรม ชนบทธรรมเนียมประเพณี คอยควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชนด้วย ทำให้สมาชิกภายในชุมชนอยู่อย่างสงบสุขและไม่ค่อยมีปัญหาทางสังคม ซึ่งในปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากวัฒนธรรมภายนอกที่เข้าสู่ชุมชนชนบทนั้นมากขึ้นตามลำดับ

การปรับตัวในระดับชุมชนเมื่อได้รับผลกระทบจากภายนอกชุมชนเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงจากภายนอกหรือความเจริญที่ขยายเข้าสู่ชุมชน ซึ่งแต่ละชุมชนจะมีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปตามเงื่อนไข องค์ประกอบของชุมชน เช่น ความเชื่อ ค่านิยม ชนบทธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ผู้นำ องค์กรและบริบทของชุมชนนั้น ๆ เมื่อชุมชนยอมรับสิ่งใหม่ ๆ เกิดการคล้อยตามและมีการผสมผสานกลมกลืนกับภายนอกแล้ว การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่สำคัญเนื่องจากมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชน Leonard และ Philip (1968) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับกระบวนการของการผสมผสานทางวัฒนธรรม (acculturation) ซึ่งหมายถึง การที่ประชาชนในวัฒนธรรมหนึ่งยอมรับวัฒนธรรมบางอย่างจากชุมชนในชาติอื่นมาผสมผสานใช้ในวัฒนธรรมของตน แต่ก็ยังคงลักษณะวัฒนธรรมเดิมของตนไว้ โดยบรรพต (2520) กล่าวถึงจุดเริ่มต้นการผสมผสานกลมกลืนทางวัฒนธรรม เกิดจากการให้และรับทางวัฒนธรรมซึ่งมักจะเกิดขึ้นโดยไม่ตั้งใจ ไม่รู้ตัว ไม่มีการบังคับ หรือ ไม่มีข้อกำหนดใด ๆ อย่างชัดเจน โดยจะมีลักษณะการเรียนรู้โดยจิตใต้สำนึกทั้งผู้ให้และผู้รับทางวัฒนธรรมต่างก็พยายามที่จะปรับตัวหรือทำตนให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมในขณะนั้น ในระยะเวลาต่อมาจะมีการผสมกลมกลืนกันขึ้นเพราะต่างฝ่ายต่างก็พยายามที่จะปรับตัวเข้าหากัน สิ่งเหล่านี้ข้างต้นทำให้ต้องคำนึงการศึกษาเกี่ยวกับจุดเปลี่ยนแปลงของการปรับเปลี่ยนต่าง ๆ และสิ่งที่เปลี่ยนแปลงตามมาโดยจะต้องพิจารณาให้ครอบคลุมถึงปัจจัยต่าง ๆ ในระบบ เช่น การผลิต เศรษฐกิจและ

สังคม ตลอดจนสิ่งแวดล้อม เนื่องจากสิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดความเข้าใจถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงได้ทุกอย่าง

สำหรับการศึกษาดังชีวิตความเป็นอยู่และการปรับตัวของคนชายขอบ เช่น ประชากรชาวเขาของประเทศไทยนั้นเริ่มมีการศึกษามาตั้งแต่ช่วงประมาณ 30 ปีก่อนซึ่งเป็นการศึกษาเกี่ยวกับจำนวนประชากร ประวัติความเป็นมา การดำรงชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวเขาเผ่าต่าง ๆ โดยในที่นี้จะกล่าวอ้างถึงงานบางส่วนเพื่อให้เกิดความเข้าใจในลักษณะชาวเขามากขึ้น เช่น งานเขียนของสุพร และคณะ (2538) ได้อธิบายเกี่ยวกับประชากรชาวเขาในประเทศไทยนั้นว่ามีกระจายอยู่ทั่วไปหลายจังหวัดซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตภาคเหนือสำหรับชนเผ่าของชาวเขาที่มีจำนวนมากที่สุดในประเทศไทย คือ กระเหรี่ยง มีจำนวนประชากร คน และรองลงมาคือ ม้ง มีจำนวนประชากร คน และเผ่าพันธุ์หลักๆ มีจำนวน 9 เผ่า ได้แก่ กระเหรี่ยง มูเซอ ม้ง เย้า ลีซอ อีเก้อ จีนฮ่อ ถิ่น และขมุ และชนเผ่าต่าง ๆ แต่ละชนเผ่าจะมีวิถีการดำรงชีวิตที่แตกต่างกันออกไปทั้งด้านภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ การเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ การตั้งถิ่นที่อยู่อาศัย

แม้ว่าชนเผ่าต่าง ๆ จะมีการผลิตของชุมชนในภาคการเกษตรกรรมเป็นวิถีชีวิตหลักของการผลิตเพื่อการบริโภคเป็นหลักก็ตาม แต่ระบบการจัดการด้านการเพาะปลูกจะมีความแตกต่างกันออกไป โดยกลุ่มชนเผ่าม้ง อาข่า มูเซอ ลีซอ และเย้า นิยมทำการเกษตรกรรมแบบไร่เลื่อนลอยโดยทำการผลิตซ้ำบนพื้นที่เพาะปลูกจนกระทั่งดินเสื่อมคุณภาพและอพยพย้ายถิ่นฐานเพื่อไปเพาะปลูกในพื้นที่แห่งอื่น แต่กลุ่มของกระเหรี่ยงนิยมทำการเกษตรกรรมแบบไร่หมุนเวียน โดยจะอาศัยและทำกินอย่างเป็นทางการเป็นหลักแหล่งและจะทำการเพาะปลูกในพื้นที่ปลูกหมุนเวียนกันไปเพื่อเป็นการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน โดยทั่วไปแล้วพืชหลักที่ทำการเพาะปลูก คือ ข้าวไร่ ข้าวโพด และพืชผักต่าง ๆ ซึ่งกลุ่มของชนเผ่าม้งนิยมปลูกฝิ่นเพื่อการแพทย์ การประกอบพิธีกรรม และยังสามารถสร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือน นอกจากนี้แล้ววิถีชีวิตของชนเผ่าต่าง ๆ ยังมีการพึ่งพาธรรมชาติและป่าไม้ในด้านอาหาร ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม และที่อยู่อาศัย ซึ่งได้จากทั้งพืชและสัตว์ชนิดต่าง ๆ และการดำรงชีวิตด้านต่าง ๆ ชาวเขาแต่ละชนเผ่านั้นจะมีความเกี่ยวข้องเนื่องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างมากเนื่องจากวิถีชีวิตนั้นพึ่งพาธรรมชาติโดยตรง ซึ่งในอดีตนั้นการเกษตรกรรมแต่ละประเภทก็จะมีแนวทางของการฟื้นฟูธรรมชาติอยู่เช่นกัน

ในงานเขียนของ ถาวร (2543) ได้กล่าวเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวเขาแต่ละชนเผ่า เช่น สังคมของชาวกระเหรี่ยงในอดีตจัดเป็นสังคมแบบเกษตรกรรมเชิงอนุรักษ์โดยการทำไร่หมุนเวียน การผลิตพืชผลเน้นเพื่อการยังชีพเท่านั้น พืชหลักที่เพาะปลูกได้แก่ ข้าว พริก ฝ้าย ยาสูบ และผักต่าง ๆ เช่น แตงกวา ข้าวโพด ถั่ว งา มัน เผือก ฟัก และมะเขือ มีการปลูกข้าวทั้ง 2 แบบ คือ แบบนาดำบันได และแบบข้าวไร่ตามภูเขาลาดชันในระบบไร่หมุนเวียน กระเหรี่ยงโดยทั่วไปแล้วจัดเป็นชนเผ่าที่ยังยากจน เนื่องจากมีเพียงบางหมู่บ้านในพื้นที่เท่านั้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจสำหรับขายเป็นรายได้ อาชีพเสริม ได้แก่ การนำช้างออกรับจ้างทำป่าไม้หรือทัวร์ป่า การหาของป่า การรับจ้างนอกหมู่บ้าน เช่น การรับจ้างทำฝิ่นของม้ง ส่วนการ

เลี้ยงสัตว์นั้นไว้เพื่อใช้แรงงาน เช่น ช้าง วัว ควาย และเลี้ยงเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรม เช่น หมู ไก่ นอกจากนี้ยังมีการหัตถกรรม จักรสาน การหาของป่า ช่างตีเหล็ก เป็นต้น สำหรับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชนเผ่านี้สามารถจัดการใช้ได้อย่างเหมาะสม ซึ่งจะมีการกำหนดอาณาเขตของหมู่บ้านและที่ทำกินอย่างแน่นอน และพื้นที่ส่วนหนึ่งจะถูกจัดไว้เป็นเขตป่าอนุรักษ์

สำหรับระบบเศรษฐกิจของม้ง ขึ้นอยู่กับผลผลิตทางการเกษตรเป็นหลัก ในอดีตม้งนิยมการทำไร่เลื่อนลอย พืชหลักคือ ฝิ่น ซึ่งถือเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ส่วนข้าว โปด ปลูกเพียงเพื่อเลี้ยงสัตว์เท่านั้น นอกจากนี้ยังปลูกข้าวเพื่อการบริโภค ส่วนอาชีพเสริมอย่างอื่น ได้แก่ การเก็บของป่าขาย การทำเครื่องเงิน การตีเหล็ก และการเย็บปักถักร้อย ส่วนสัตว์เลี้ยงนั้นส่วนใหญ่เลี้ยงเพื่อการประกอบพิธีกรรมคือ หมู ไก่ ม้า โค และกระบือ ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาตินั้นมีการแบ่งพื้นที่ป่าและต้นน้ำลำธารที่ควรอนุรักษ์ให้ถือเป็นเสมือนเขตหวงห้ามเข้าไปบุกรุกทำลาย โดยการตัดต้นไม้หรือเข้าไปทำกิจกรรมใด ๆ ที่เป็นการรบกวนให้เกิดความเสียหายแม้กระทั่งการล่าสัตว์

การดำรงชีวิตตามแบบวิถีดั้งเดิมของชุมชนส่งผลให้มีความเท่าเทียมกันในสังคมอย่างสูง เนื่องจากไม่มีการเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้ การดำรงชีวิตจึงมีลักษณะเรียบง่ายและยึดหลักการผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลักเท่านั้น แต่ละครัวเรือนมีการพึ่งพิงแหล่งอาหารที่หลากหลายทั้งที่ผลิตขึ้นเองและจากป่าธรรมชาติ การพึ่งพิงภายนอกและระบบตลาดที่ใช้เงินตราในการแลกเปลี่ยนมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตไม่มากนัก แต่เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงระบบเกษตรในชุมชนขึ้นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างอื่นตามมาเช่นกัน

แม้หลายชุมชนในชนบทและบนที่สูงต้องเผชิญกับสถานะการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันพบว่าแต่ละเผ่าพันธุ์จะพยายามดำรงชีวิตที่มีรูปแบบให้เข้ากับสภาพแวดล้อมรอบตัวของตนเอง กิจกรรมต่าง ๆ แต่ในความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นบางครั้งยังพบวิถีการผลิตดั้งเดิมของชุมชนนั้น ๆ ที่ยังคงถูกดำเนินเรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน แม้จะถูกล้อมจากคนภายนอกกว่าเป็นสิ่งล้ำหลัง แต่เนื่องจากวิถีชีวิตเหล่านั้นเป็นสิ่งที่สามารถช่วยลดความขาดแคลนและทำให้เกิดความมั่นคงในการดำรงชีวิตได้ เช่น ในชุมชนชาวเขาในพื้นที่สูงที่มีการดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมนั้นยังคงมีการกระจายอยู่ทั่วไปในพื้นที่ห่างไกล ณรงค์ (2541) พบว่าสภาพการดำรงชีวิตของชุมชนชาวนานั้นมีการประกอบเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมเพื่อการบริโภคและพิธีกรรม โดยมีใช้ที่ดินและแรงงานในการเพาะปลูกเป็นหลักและไม่ค่อยพึ่งพาเทคโนโลยีทางการผลิต เมื่อประกอบกับข้อจำกัดทางด้านพื้นที่เพาะปลูกและแหล่งน้ำ จึงส่งผลให้ผลผลิตด้านการเกษตรต่ำ ชาวเขาส่วนใหญ่มีความเป็นอยู่ที่ยากจน มีปัญหาการทำลายธรรมชาติ ได้รับการบริการทางด้านสังคมจากรัฐน้อย มีปัญหาการปลูกพืชเสพติด ปัญหาการขาดแคลนข้าวเพื่อการบริโภค ตลอดจนปัญหาด้านโภชนาการ ซึ่งพบว่าเกิดการขาดสารอาหารสูงถึงร้อยละ 27

แต่เมื่อมีการพัฒนาจากหน่วยงานภายนอกสู่ชุมชนก็จะเห็นการแทรกซึมของวัฒนธรรมภายนอก อย่างรวดเร็ว โดยอภิณฑ (2539) กล่าวว่า เมื่อรัฐมีการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ ถนน

เชื่อมผู้ชุมชนจะทำให้เกิดการเรียนรู้และรับแนวคิดต่างๆจากสังคมภายนอก ซึ่งผลที่ตามมาคือ เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและระบบการผลิตทางการเกษตร เลี้ยงสัตว์ และหัตถกรรม จากเดิมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการบริโภคภายในครัวเรือนกลายเป็นการเกษตรเชิงพาณิชย์เพื่อสร้างรายได้แทน ส่วนในการศึกษาคือวัตถุประสงค์ในการปลูกข้าวเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือนเป็นหลักได้เปลี่ยนไปเพื่อการบริโภคและการจำหน่ายทั้งในหมู่บ้านและคนพื้นเมือง สำหรับในหลายพื้นที่บนที่สูงได้รับการพัฒนาหรือส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตการเกษตร ผลพวงที่ได้มักเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆในชุมชนตามมา

การศึกษาของเฉลิม(2542) อธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ทางสังคมจะมีผลกระทบต่อระบบการผลิตด้านการเกษตรในชุมชนชนบท หมู่บ้าน โละป่าหาญ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ ด้วยการสัมภาษณ์แบบกึ่ง โครงสร้างและการสนทนากลุ่ม พบว่าเกิดการปรับตัวในกลุ่มของเกษตรกร 4 ประเด็น ได้แก่

- ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคลในลักษณะเครือญาติ ส่งผลให้เกิดระบบการผลิตแบบใหม่คือ แบบมีพันธะสัญญา เพราะการเกษตรแบบนี้เกิดจากความเป็นเครือญาติ โดยผู้ที่มีความสัมพันธ์กับภายนอก เช่น บริษัทและนำความคิดการเกษตรแบบมีพันธะสัญญาเข้ามาก็เริ่มต้นเป็นกลุ่มที่เป็นเครือญาติมาก่อน
- ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับกลุ่มเกษตรกรแบบพันธะสัญญา เป็นความสัมพันธ์ในลักษณะการผลิตการเกษตรสองแบบคือ แบบเดิมกับพันธะสัญญา ส่งผลต่อระบบการผลิตแบบเดิมที่มีการพึ่งพาด้วยแรงงาน มีการ“เอามือเอาวัน”มาเป็นระบบการผลิตที่มีการจ้างงาน
- ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มกับกลุ่มเกิดความสัมพันธ์ของชาวบ้าน ในลักษณะเชิงลบ ความร่วมมือในกิจกรรมของชุมชนเป็นรูปของเงินตราแทนการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม มีความสัมพันธ์ภายในกลุ่มและบุคคลภายนอก แสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร จากแหล่งความรู้ภายนอกชุมชนเพื่อรักษาผลประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ ส่งผลต่อการผลิตเกิดการขาดแคลนแรงงานรับจ้างในชุมชน ราคาผลผลิตตกต่ำ
- ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมที่ส่งผลต่อระบบการผลิตด้านการเกษตร ประกอบด้วย ปัจจัยภายใน ได้แก่ การถือครองที่ดิน การจ้างแรงงาน การขาดแคลนแรงงาน การขายที่ดิน ส่วนปัจจัยภายใน ได้แก่ หน่วยราชการ การเกษตรแบบพันธะ ข่าวสารข้อมูล เทคโนโลยีแบบใหม่ และวัฒนธรรมซึ่งปัจจัยทั้งสองด้านนี้ต่างมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมขึ้นในชุมชนชนบท

นอกจากนี้งานเขียนของ ทวิช (2539) เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวเขาเผ่าอาข่าเมื่อมีการคุกคามของความเจริญเข้าสู่ชุมชน โดยบทหนึ่งได้รวบรวมรายงานเขียนของนักวิชาการต่าง ๆ เช่น

Douglas Miles, Robert Kickert, George Binney และ Gar Yai Lee เป็นต้น เกี่ยวกับความเป็นมาของชนเผ่าต่าง ๆ บนพื้นที่สูงจากยุคดั้งเดิมจนกระทั่งเกิดการพัฒนาแทรกซึมในชุมชน ในการศึกษาประวัติและผลกระทบจากการพัฒนาต่อชาวเขาได้มีผู้ประมวลในเชิงสังคมจากการศึกษาวิจัยต่างๆ สรุปว่าแบ่งพัฒนาการของชุมชนบนภูเขาอาจแบ่งออกเป็น 4 ยุค คือ

- ยุคบ้านป่าบนภูเขา(พ.ศ. 2500 -2510) งานของ ได้ถูกสรุปและเห็นภาพโดยรวมว่ายุคนี้เป็นยุคที่ครอบครัวและเครือญาติเป็นหน่วยพื้นฐานสำคัญที่สุดซึ่งเป็นหน่วยในการจัดองค์กรทางสังคม มีการเคารพต่อผู้อาวุโส ไม่มีการเหลื่อมล้ำทางสังคมหรือไม่มีชนชั้นที่ปรากฏชัด วิถีในการดำรงชีวิตที่เรียบง่าย เช่น เผ่าม้งจะแสวงหาพันธมิตรผ่านการแต่งงานเป็นการกระทำเพื่อให้ได้ที่ดินมาอย่างพอเพียงในการผลิตอาหาร ระบบการเพาะปลูกมี 2 ลักษณะ คือ แบบหมุนเวียนกลับมาใช้ที่เดิมและแบบย้ายที่ภายใต้การแย่งชิงที่ดินทำกินระหว่างเผ่าพันธุ์หรือชุมชนต่างๆ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าชุมชนชาวเขาแต่ละเผ่าไม่สามารถอยู่อย่างอิสระและโดดเดี่ยวได้ แต่อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์แบบพึ่งพากันระหว่างชุมชนก็ยังคงเกิดขึ้นได้ เช่น ชุมชนไม่สามารถมีการผลิตเลี้ยงตัวเองได้ทั้งหมดจำเป็นต้องมีการแลกเปลี่ยนสิ่งของกับชุมชนอื่นๆ ในสิ่งที่ตนเองผลิตไม่ได้ เป็นต้น แต่ในความเรียบง่ายของการดำรงชีวิตของแต่ละชนเผ่าก็ยังคงมีการแก่งแย่งทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ โดยทวิชกล่าวเสริมว่า การจัดองค์กรของระบบเครือญาติ คือรูปแบบการจัดการทางสังคมอย่างหนึ่งเพื่อการต่อสู้กับปัญหาการแย่งชิงที่ดินทำกินบนที่สูงระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์หรือชุมชนต่าง ๆ ที่ใช้ทรัพยากรจากแหล่งเดียวกัน
- ยุคแก่งแย่งทรัพยากร(พ.ศ. 2511-2520) ซึ่งมีสาเหตุจากแรงกดดันทางประชากรและการแทรกตัวเข้ามาควบคุมการใช้ทรัพยากรของรัฐ เนื่องจากแนวทางการถือครองและสิทธิในการเข้าใช้ประโยชน์ในที่ดินของทั้งสองฝ่ายต่างกันจึงทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้น การปรับตัวที่เกิดขึ้น เช่น ในกลุ่มชนม้งนั้นได้มีการตั้งถิ่นฐานถาวรและปลูกฝิ่นเป็นพืชหลักในพื้นที่ที่มีความจำกัดทั้งขนาดและคุณภาพ ระบบช่วยเหลือที่ปรากฏในชุมชน เช่น การซื้อขายเด็กมาเป็นบุตร การซื้อผู้หญิงมาเป็นภรรยา การสร้างพันธะแรงงานกับครอบครัวยากจนโดยการให้ยืมข้าวไปกินก่อน เป็นต้น ซึ่งเป็นหลักประกันในการเข้าถึงแรงงานและทรัพยากรของเกษตรกรที่มีฐานะ แต่เกษตรกรฐานะยากจนจะมีการปรับตัวได้ไม่มากนักเนื่องจากไม่มีเงินทุนจึงสูญเสียความสามารถในการควบคุมทรัพยากรไป เมื่อผลผลิตต่ำลงเรื่อยๆจากการปลูกพืชซ้ำเป็นเวลานานจึงต้องตกอยู่ในวงจรความยากจน และกลายเป็นแรงงานรับจ้างของหมู่บ้านใกล้เคียงในที่สุด
- ยุคเผชิญหน้ากับการพัฒนา(พ.ศ.2521-2530) การพัฒนาจากหน่วยงานรัฐบาลและหน่วยงานต่างๆมีลักษณะการสั่งการจากบนลงล่าง ประกอบกับการมองถึงสภาพปัญหา เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่ไม่ถูกต้องของนักวิชาการ เมื่อดำเนินการในชุมชนบนที่สูงจึงทำให้โครงการพัฒนาหลายอย่างดำเนินการผิดพลาดและไม่ประสบความสำเร็จ ความไม่กระจายตัวของ

งานพัฒนาทำให้กลุ่มคนปลายแถวประสบปัญหามากขึ้น ความสัมพันธ์ระบบเครือข่ายค่อยๆ หดไป ชาวเขามีการปรับตัวโดยพึ่งพาระบบการอุปถัมภ์จากพ่อค้าที่เข้ามามีอิทธิพลมากขึ้นทั้ง ปัจจัยเพื่อการผลิตและยังชีพ ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำ การเป็นหนี้สิน และการสูญเสียที่ดินไปในที่สุด

- ยุคการปรับตัวในภาวะวิกฤตทางวัฒนธรรม(พ.ศ. 2531-ปัจจุบัน) วิธีการผลิตแบบตลาดที่ชาวเขาไม่อาจควบคุมเข้ามาแทนที่การผลิตแบบดั้งเดิมจนทำให้ต้องพึ่งพาและถูกควบคุมจากภายนอกมากขึ้นเรื่อยๆ จากชีวิตที่เคยเรียบง่ายกลับกลายเป็นชีวิตที่เต็มไปด้วยความเครียดและความไม่แน่นอนเนื่องจากสูญเสียอำนาจการตัดสินใจในการผลิตและสืบสานวัฒนธรรมของตนเอง การปรับตัวของชาวบ้านจึงมีศักยภาพน้อยลง เกิดความขัดแย้งในชุมชนอย่างกว้างขวางทั้งเรื่องการแข่งขันทรัพยากร การนิยามความหมายให้กับชีวิต และการจัดการความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เน้นศักดิ์ศรีของความเป็นคน ซึ่งมีความสอดคล้องกับการศึกษาของเจลิมศักดิ์ (2541) ที่ศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชาวกะเหรี่ยงย่างทำให้เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตที่ประกอบด้วย ปัจจัยภายใน ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงสภาพนิเวศวิทยาของหมู่บ้าน การเรียนรู้โดยการปฏิบัติในระบบการผลิตที่ได้รับการถ่ายทอดจากนายทุน ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ การมีตลาดผลผลิต การประกันราคาผลผลิต การได้รับการสนับสนุนเงินทุนสำหรับการผลิตทั้งจากหน่วยงานรัฐและเอกชน ตลอดจนการคมนาคมที่มีความสะดวกมากขึ้นในการขนส่งผลผลิตสู่ตลาด ผลจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านความสัมพันธ์ทางสังคม จากที่เคยช่วยเหลือกันในการผลิตเปลี่ยนมาเป็นการผลิตที่ต่างคนต่างทำการผลิต ความผูกพัน ความไว้วางใจ ทางเครือญาติและเพื่อนบ้านลดน้อยลง วิถีชีวิตที่เรียบง่ายเปลี่ยนมาสู่ชีวิตที่รีบเร่ง ไม่มีเวลาไปมาหาสู่กันเหมือนในอดีต

สรุปได้ว่าส่วนใหญ่แล้วเมื่อชุมชนใด ๆ มีการรับการเกษตรเชิงพาณิชย์เข้าไปจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่มีทิศทางเดียวกัน คือ พึ่งพากายนอกมากขึ้นทั้งปัจจัยการผลิตและมีการรับวัฒนธรรมภายนอกมากขึ้น จะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวเขาอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ที่มีการพัฒนาจากหน่วยงานภายนอก งานศึกษาที่บ่งบอกถึงการปรับตัวของเกษตรกรหลังจากที่มีการเปลี่ยนแปลงของระบบและหลังจากที่มีการรับนวัตกรรมเข้ามาใช้ มีการศึกษาว่าหลังจากที่คนในชุมชนหนึ่ง ๆ เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบวิถีชีวิตโดยหันมาพึ่งพิงปัจจัยภายนอกต่าง ๆ มากขึ้น ทำให้เกิดการถดถอยในการดำรงชีวิตและเข้าสู่วงจรอุบาทว์ คือ ว่าง จน เจ็บ เช่น

งานวิจัยของทวิช (2539 ,อ้างแล้ว) ได้ศึกษาเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนชายขอบในกลุ่มของลีซอ โดยวิเคราะห์พลังทางพิธีกรรมที่ชาวลีซอใช้เป็นเวทีที่นิยามปัญหา และตีความจากสถานการณ์เพื่อสืบทอดความเป็นชาติพันธุ์ ในบริบทที่ชุมชนไร้อำนาจในการจัดการทรัพยากร และปัจเจกบุคคลสูญเสีย

ศักดิ์ศรีของความเป็นคน โดยพบว่าในปัจจุบัน ชาวลิซออยากจนถูกบีบบังคับให้จำต้องเข้าสู่กระบวนการพัฒนาไปสู่สังคมทันสมัย โดยรัฐยื่นมือเข้ามาจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนด้วยความหวังดี ทำให้ชุมชนชาวเขาค่อยๆ อยู่ในภาวะอัมพาตเชิงโครงสร้าง สูญเสียความสามารถในการจัดการกับปัญหาของตนเองอย่างเรื่อรังชีวิตสังคมเป็นไปด้วยความอ้างว้าง โดดเดี่ยว และสับสน บุคคลรู้สึกไร้อำนาจ และสูญเสียศักดิ์ศรีของความเป็นคน ความเป็นชาติพันธุ์อยู่ในภาวะใกล้แตกสลาย จากการศึกษาได้พบการปรับเปลี่ยนพลังในกระบวนการพิธีกรรม 3 ประเด็นสำคัญ คือ

- การปรับเปลี่ยน โลกทัศน์ ชาวลิซอได้มีการปรับเปลี่ยน โดยรับเอาองค์ประกอบทางความเชื่อบางอย่างจากวัฒนธรรมที่มีอำนาจมากกว่า เช่น วัฒนธรรมคนพื้นราบซึ่งมีการครอบงำในลักษณะทั่วไป ให้เข้ามาอยู่ในบริบทของท้องถิ่น จึงมีการแสดงออกผ่านกระบวนการปะทะประสานทางอุดมการณ์ระหว่างอำนาจครอบงำและอำนาจท้องถิ่น รูปธรรมในการเปลี่ยน เช่น การรับเอาพระพุทธรูปองค์ของไปอยู่ในตำนานว่าด้วยผู้นำทางการเมืองของชนเผ่า และการติดตั้งหิ้งบูชาพระเคียงข้างหิ้งบูชาบรรพชนในบ้าน เป็นต้น
- การตีความใหม่ว่าด้วยอำนาจและศักดิ์ศรีของชาติพันธุ์ โดยสำนักของชาติพันธุ์กำลังเลื่อนหายไปซึ่งแสดงออกทางกระบวนการต่าง ๆ คือ การหันมาปลูกสร้างบ้านเรือนแบบถาวรเนื่องจากวิถีชีวิตไม่ได้อิงอยู่กับการเกษตรกรรมไร้หมุนเวียนดังในอดีต และการปรับเปลี่ยนอาชีพออกนอกภาคการเกษตรมากขึ้น เช่น ขายของเก่า เย็บผ้าขาย เป็นต้น
- การปรับเปรียบเทียบความสัมพันธ์เชิงอำนาจอัน ได้แก่ ความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งปรากฏอยู่ใน 3 ระดับ คือ ระหว่างชาวบ้านกับรัฐซึ่งเกิดการกระทำจ้างมีแบบแผนและเป็นขั้นตอนหนึ่งของพิธีการของชุมชน สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับเพื่อนบ้านและสมาชิกภรรยากลับมีความอ่อนแอลง

เบญจา และคณะ (2530) ได้ศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนชาวเขาไว้ โดยโครงการพัฒนาลุ่มน้ำแม่แจ่มที่เข้าไปดำเนินการพัฒนาทางด้านการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งส่วนหนึ่งของโครงการคือ การช่วยเหลือทั้งพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช ซึ่งเป็นแนวทางการเพิ่มผลผลิตแบบเกษตรเชิงพาณิชย์ ผลกระทบที่ได้จากการพัฒนาพบว่า เกษตรกรมีการเปลี่ยนรูปแบบการเกษตรมาเป็นแบบทำไร่นาดาวมากขึ้น มีการเพาะปลูกหลายครั้งในรอบ 1 ปี การล่าสัตว์และหาของป่าลดลง อย่างไรก็ตามแม้ว่าการเกษตรจะเป็นอาชีพหลักแต่เกษตรกรส่วนหนึ่งกลับมีรายได้หลักจากการรับจ้าง ฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงระบบการดำรงชีวิตของชาวเขาที่เกิดขึ้นแม้ทำให้เกิดการพัฒนาขึ้นแต่ระดับการพัฒนาอันอาจลักษณะที่แตกต่างกันออกไปในเกษตรกรกลุ่มต่างๆกัน

สำหรับงานของ Davies (1995) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการปรับตัวของเกษตรกรในประเทศมาลาวี โดยทำการเปรียบเทียบการปรับตัวของเกษตรกรในกลุ่มการผลิตที่แตกต่างกันออกไป ได้แก่ ซึ่งในการ

ศึกษานั้นได้ใช้กรอบการศึกษาโดยวิเคราะห์ด้านความมั่นคงทางอาหารทั้งด้านแหล่งของการได้มาซึ่งรายได้และอาหาร และด้านแหล่งของรายจ่ายโดยนำไปวิเคราะห์เชื่อมโยงกับปัจจัยภายนอก โดยวิเคราะห์จากการผลิตของครัวเรือนทั้งขั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิ การแลกเปลี่ยน การถือครองได้มาและการได้มาของทรัพย์สิน การแก้ไขปัญหาหาระยะสั้น การใช้จ่ายด้านการบริโภค การลงทุน และการใช้หนี้สินต่างๆ นอกจากนี้ยังวิเคราะห์ถึงการใช้จ่ายเพื่อการลงทุนในระยะยาว ในกลุ่มเกษตรกรที่มีวิถีการดำรงชีวิต การผลิต และพื้นที่แตกต่างกันจำนวน 6 กลุ่มที่มีกิจกรรมการผลิตที่แตกต่างกันไปในแต่ละฤดูกาล ได้แก่ ปลูกข้าว ทำปศุสัตว์ ประมง และอาชีพนอกฟาร์ม ซึ่งมีผลต่อระดับรายได้และความเป็นอยู่ของเกษตรกรแต่ละกลุ่มด้วยเช่นกัน แต่ระบบการดำรงชีวิตที่ศึกษาตามแหล่งของรายรับรายจ่ายนั้นจะถูกนำไปเชื่อมโยงกับสิ่งสำคัญที่มีอยู่ทั้งหมด 6 ประการด้วยกัน ซึ่งเป็นกรอบความคิดในการศึกษา ตัวอย่างดังนี้

แหล่งของรายรับ และรายจ่าย	สิ่งที่เกี่ยวข้องกับแหล่งรายรับและรายจ่าย					
	ธรรมชาติ	ครัวเรือน และปัจเจก บุคคล	ระบบ วิถีชีวิต	การถือกุล ทางสังคม	ตลาด	หน่วยงาน รัฐบาล
แหล่งรายรับ						
การผลิตของครัวเรือน	จำนวน น้ำฝนต่อปี		ผลิตข้าวสาลี เป็นหลัก			
การแลกเปลี่ยน					ราคาของ ข้าวสาลี	พัฒนาระดับ การขาย
การถือครองทรัพย์สิน						ส่งเสริมให้
การเผชิญปัญหาและการ ปรับตัวในระยะยาว						อาหาร กระจายไปสู่ กลุ่มต่างๆ อย่างทั่วถึง
แหล่งรายจ่าย						
การบริโภค		สมาชิก ครัวเรือน เฉลี่ย 5 คน				
การชำระหนี้สิน						
การลงทุนในชีวิต						

งานเขียนที่มีการอธิบายถึงความแตกต่างในวิธีการผลิตของเกษตรกรดังเช่นที่ Thong-Ngam(1995) ได้ทำการศึกษาและได้จำแนกประเภทของเกษตรกรที่สูงไว้เป็น 3 ประเภทใหญ่ ซึ่งในแต่ละประเภทจะมีลักษณะการผลิตที่แตกต่างกันออกไปโดยแสดงในตารางที่ 1 ด้านล่าง ดังนี้

ตารางที่ 2.1 การแสดงการจำแนกประเภทและลักษณะดำเนินการเพาะปลูกของเกษตรกรบนที่สูง

ประเภทของเกษตรกร		ลักษณะของ การตลาดและการเงิน	การปรับปรุงการดำเนินงาน ของเกษตรกรแต่ละประเภท
ประเภท หลัก	ประเภท ย่อย		
A	A-1	ความเสี่ยงต่ำ,รายได้ต่ำ	- มีความจำกัดสูง - มีการลงทุนในการเพาะปลูกต่ำ
	A-2	ความเสี่ยงต่ำ,รายได้ปานกลาง	
	A-3	ความเสี่ยงสูง,รายได้สูง	
B	B-1	ความเสี่ยงต่ำ,รายได้ต่ำ	- ระยะสั้น : ปลูกพืช cash cropping และปลูกข้าวไร่ (เกิดการพักดิน ต่ำลง) - ระยะยาว : ปลูกไม้ยืนต้นและปศุ สัตว์
	B-2	ความเสี่ยงต่ำ,รายได้ต่ำ	
	B-3	ความเสี่ยงสูง,รายได้สูง	
	B-4	รายได้ในระยะยาวสูง (ปศุสัตว์)	
C	C-1	ความเสี่ยงต่ำ, รายได้สม่ำเสมอ	- ปลูกพืชยืนต้น เช่น กาแฟ ผลไม้ ชา - มีการลงทุนธุรกิจนอกภาคการ เกษตร
	C-2	ความเสี่ยงสูง, รายได้สูง	
	C-3	มีการเก็งกำไร,ปศุสัตว์,รายได้นอก ฟาร์ม	

แหล่งที่มา : Thong-Ngam, 1995.

จากตารางที่ 1 พบว่า สำหรับเกษตรกรชาวเขาที่มีศักยภาพในการดำเนินการด้านการเกษตรสูง เช่น เกษตรกรประเภท C ก็จะมีการลงทุนและดำเนินการด้านการเกษตรระยะยาวต่อไป ประเภทปศุสัตว์ และไม้ผลมากขึ้น ในขณะที่เกษตรกรประเภท B ซึ่งจัดว่าเป็นกลุ่มที่มีความมั่นคงและเสถียรภาพรองลงมาจะมีข้อจำกัดทางด้านพื้นที่มากขึ้นทำให้กิจกรรมการพักดินลดลงเนื่องจากต้องการสร้างรายได้จากการปลูกพืชผักในพื้นที่ แต่อย่างไรก็ตามยังคงการปลูกข้าวไร่ไว้ตามเดิม และมีการลงทุนระยะยาวโดยไม้ผลและสัตว์เลี้ยงไว้เช่นกัน สำหรับเกษตรกรประเภท A นั้นเป็นเกษตรกรรายเล็ก มีการพึ่งพาการเกษตรกรรมโดยการผลิตให้ได้ผลผลิตต่อพื้นที่เพาะปลูกสูงสุดเนื่องจากพื้นที่เพาะปลูกต่อครัวเรือนมีขนาดเล็กเพียง 1.2 เฮกแตร์เท่านั้น ประสิทธิภาพการผลิตและรายได้จึงต่ำ ไม่มีศักยภาพในการลงทุน

การเกษตรระยะยาว อีกทั้งมีความเสี่ยงและความไม่แน่นอนในการผลิตสูง จึงทำให้ต้องไปรับจ้างนอกภาคการเกษตรนอกหมู่บ้านซึ่งเป็นสาเหตุของการอพยพ ซึ่งข้อมูลดังกล่าวได้สอดคล้องกับการศึกษาของกัทซังค์ (2532) เกี่ยวกับพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชนชาวเขาเมื่อเกิดปัญหาเรื่องทรัพยากรแรงงานที่คืน และแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรนั้น พบว่ามีความต้องการย้ายถิ่นฐานเพื่อประกอบอาชีพอื่นๆ ในกรณีที่เกิดปัญหาขึ้นด้านแรงงานและการขาดแคลนที่ทำกิน และสมาชิกในชุมชนมีความรู้สึกที่ไม่สามารถแสวงหาความร่ำรวยจากอาชีพเกษตรกรรมได้เพราะขาดโอกาสในการต่อรองราคาผลผลิตและคิดว่าการบุกเบิกป่าสงวนจะทำให้ตนเองมีรายได้ที่เพิ่มขึ้น แต่สิ่งเหล่านี้จะส่งผลให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาทั้งปัญหาเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมของชุมชนตามมา

Abeyasekera (2000) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับทัศนคติของเกษตรกรในช่วงเวลาหนึ่ง โดยการศึกษานั้นมีการจำแนกกลยุทธ์ในการสร้างความมั่นคงทางอาหารจากกลุ่มเกษตรกรซึ่งสามารถจำแนกกลยุทธ์ออกได้เป็น 4 กลุ่ม ดังนี้ กิจกรรมด้านการสร้างรายได้ เช่น การหักกรม การตกปลา กิจกรรมด้านการแลกเปลี่ยนการค้า กิจกรรมที่ไม่ต้องใช้ทักษะเพื่อสร้างรายได้ เช่น รับจ้างขุดดิน เก็บปิ่น สวนครัว กิจกรรมด้านการเกษตรกรรม เช่น การปลูกกล้วย กาแฟ ข้าว มันสำปะหลัง อ้อย ข้าว โปด กิจกรรมการเลี้ยงสัตว์ เช่น เลี้ยงวัว เป็นต้น

เช่นเดียวกับการศึกษาด้านการผลิตของเกษตรกรยากจนของ Gueye (2000) ได้ทำการติดตามและประเมินผลในโครงการการเลี้ยงสัตว์ปีกครัวเรือนเกษตรกรชนบท พบว่าในแอฟริกาการเลี้ยงสัตว์ปีกจำพวก เป็ด ไก่ ในครัวเรือนชนบทของประชากรของประเทศกว่าร้อยละ 80 ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน การเลี้ยงสัตว์เหล่านี้เองที่ช่วยสร้างแหล่งอาหารให้แก่ครัวเรือน เป็นแหล่งสร้างรายได้ สามารถลดความยากจนที่มีอยู่ได้ เป็นกิจกรรมที่ทำให้เกิดความเท่าเทียมกันของบทบาทหญิงชายในครัวเรือนเกษตรกร และช่วยลดช่องว่างของความไม่เท่าเทียมกันในสังคมลงได้

การใช้ต้นทุนทางสังคมนั้นเป็นเป็นกลยุทธ์หนึ่งที่สามารถลดช่องว่างในสังคมได้ ซึ่งทุนทางสังคมมีอยู่ด้วยกัน 6 แห่ง คือ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทรัพยากรบุคคล ทุนภูมิปัญญาและแหล่งการเรียนรู้ ทุนทางวัฒนธรรม ทุนรัฐบาล และทุนทางความรู้ ประเวศ (2542) กล่าวว่าทุนทางสังคมเป็นตัวขับเคลื่อนการพัฒนาในระดับชุมชนซึ่งต้องไม่มองเรื่องเศรษฐกิจแบบแยกส่วน แต่เป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนความเข้มแข็งของสังคมหรือชุมชน อาศัยการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนเป็นเครื่องมือพัฒนาเศรษฐกิจเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม อย่างเป็นบูรณาการ เช่นเดียวกับ Paul (1998) ที่กล่าวถึงทุนทางสังคมผลกระทบต่อความยากจนว่ายิ่งมีความเจริญในทุนทางสังคมของชุมชนแล้วจะช่วยลดความยากจนได้มากขึ้น เนื่องจากทำให้เกิดการเกื้อกูลช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างกลุ่มคนรวยและคนจน เช่น การช่วยเหลือกันจะเกิดการแลกเปลี่ยนกันเกี่ยวกับข้อมูลความรู้ ด้านเงินลงทุน หรือเครื่องมืออุปกรณ์การดำเนินงาน เป็นต้น ซึ่งในงานของไพบูลย์ (2539) พบว่าสังคมชาวกะเหรี่ยงมีการปรับตัว

เพื่อความอยู่รอดภายใต้สถานการณ์ของการแพร่ขยายของทุนนิยมในภาคการเกษตรกรรม 2 แนวทางคือ

- แนวราบ เป็นกระบวนการปรับเปลี่ยนเฉพาะภายในชุมชนเพื่อการควบคุมที่ดินและกระบวนการแรงงาน โดยผู้มีที่ดินมากกว่าจะเข้าถึงปัจจัยทุนได้มากกว่า ผู้ยากไร้หรือถือครองที่ดินขนาดเล็กจะเข้าถึงที่ดินและแรงงานได้ยากกว่าจึงต้องเป็นแรงงานในที่ดินของผู้อื่นมากขึ้นเพื่อจัดหาทุนในรูปของเงินสด
- แนวคิง เป็นยุทธวิธีการต่อสู้กับอิทธิพลภายนอกเพื่อพิทักษ์ทรัพยากรของท้องถิ่นการควบคุมและจัดการที่ดินป่าไม้โดยอำนาจดูแลของชุมชนเอง โดยการจัดตั้งองค์กรชุมชนร่วมกันภายในเครือข่ายความสัมพันธ์ทางเครือญาติและทางชนเผ่า

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved